

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Károly Róbert Campus
Kertészettudományi Intézet

**A kisüzemek a hazai gyógynövényágazatban
A zsálya (*Salvia officinalis* L.) termesztési technológiai a kisméretű
gazdaságokban**

ZÁRÓDOLGOZAT

Készítette:

Porkoláb Péter
AQ8Q1N

Gyógy- és fűszernövények felsőoktatási szakképzési szak

Konzulens:

Dr. Tury Rita
egyetemi adjunktus

Gyöngyös
2023

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	1
2. SZAKIRODALMI FELDOLGOZÁS	3
2.1. A gyógynövény fogalma, a gyógynövényágazat jelentősége	3
2.1.1. Zsálya (<i>Salvia officinalis</i> L.)	12
3. A TÉMA KIFEJTÉSE.....	18
3.1. A gyakorlati helyszínek bemutatása.....	18
3.2. Választott tevékenység	26
4. SZAKMAI ÖSSZEGZÉS	37
IRODALOMJEGYZÉK.....	40
ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	440

1. BEVEZETÉS

Témaválasztásomnál meghatározóak voltak a gyakorlati helyszínek, mivel elsősorban az keltette fel a szakmai érdeklődésemet, hogy az adott gazdasági formákon belül hogyan működik a gyógynövényágazat.

Gyakorlati helyszíneim AVENA 2000 Bt. Tornaszentjakab, ahol vadon termő gyógynövényeket gyűjtenek megrendelésre, például bodzavirágot szörp készítésére nagy mennyiségben, valamint fenntartanak bemutató jelleggel egy gyógynövénykertet, ami a bt. keretein belül működő falusi, vidéki vendéglátást kiegészítendő céllal lett létrehozva alapvetően, de az ott termelt gyógy-és fűszernövényeket fel is használják, valamint gyógynövénykertek kialakításával is foglalkoznak. Ez a komplex működés keltette fel az érdeklődésemet, leginkább a bemutató jelleggel létre hozott fűszer-és gyógynövény kert, valamint a gyógynövények és a gyógynövényes kert beolvasztása a vidéki turizmus ágazatba. Szerves részévé vált így a gyógynövényágazat a turizmusnak az adott vállalkozáson belül. Ennek az ötvözésnek a módszere tett kíváncsivá, hogy ezt hogyan lehet a valóságban működtetni, miként keveredik egyik a másikba és alkot egy kerek egészet.

Másik gyakorlati helyszínem Nagy Mónika gyógy- és fűszernövény-termesztő, őstermelő, kistermelő, aki Visontán végzi termelői, gazdasági tevékenységét. Az ő gazdaságában az ragadta meg a figyelmet, hogy a legkisebb vállalkozási formában, egy alapvetően egyszemélyes gazdaságban, hogyan valósul meg a teljes gazdasági élet menete, a termeléstől az értékesítésig.

Ez a gazdaság mivel teljeskörűen felöleli a gyógynövényágazatot, termesztéstől és vadon termő növényi anyag begyűjtésétől a kész termék értékesítéséig, ezért fontosnak tartottam látni és megtapasztalni egy ilyet az ágazaton belül, a teljes vertikumot átölelő gazdaság működését és működtetését.

Az AVENA 2000 Bt.-nél egy szerteágazó tevékenységű vállalkozás részeként jelenik meg a gyógynövényágazat, kiegészítve más ágazatot úgy, hogy e gazdasági tevékenység szelete pontosan illik a teljes egészbe, míg a Nagy Mónika által működtetett kistermelői vállalkozás csak az adott tevékenységgel foglalkozik, mármint a gyógy- és fűszernövény-termesztéssel, gyűjtéssel, értékesítéssel, és ebből kifolyólag nem csak részeivel foglalkozik az ágazatnak, hanem tevékenysége teljesen átöleli és összefogja a gyógynövényekkel való foglalkozást, mint azt már fentebb említettem.

E két gazdasági forma összehasonlítása is része a munkámnak, mert feltétlenül fontosnak tartom azt, hogy minél mélyebben és részletesebben beleláthassunk a gyógynövényágazatban szervesen részt vevő vállalkozások működési mechanizmusába.

Mindkét gyakorlati helyszínemen a zsályafajokkal foglalkozom, ezeken belül konkrétan az orvosi zsályával (*Salvia officinalis*). Ezt a gyógynövényt már régóta használja az emberiség, de nem csak gyógyításra, hanem fűszerként, illatanyagként, mely növény szerteágazó felhasználhatóságának köszönhetően ma is meghatározó növényi alapanyaga a különböző használatos gyógynövénytermékeknek.

2. SZAKIRODALMI FELDOLGOZÁS

2.1. A gyógynövény fogalma, a gyógynövényágazat jelentősége

A gyógynövények meghatározásánál ma kissé bajban lehetünk, mert a kereskedelemben megtalálható gyógyteákat, gyógyfűkeverékeket élelmiszernek minősítik, és az élelmiszerekre vonatkozó jogszabályok vonatkoznak rájuk. De mégis törekednünk kell a valódi értelemben való gyógynövényeknek a meghatározására, azoknak a növényeknek a definíciójára, melyek hatóanyagai kedvező hatást gyakorolnak az emberi, illetve az állati szervezetekre. Eszerint gyógynövénynek nevezhetjük azokat a növényeket, melyeket a hagyományok vagy különböző irodalmi források alapján valamikor gyógyítási célra használtak, vagy jelenleg is gyógyító növényként használják fel. Olyan növény, melynek megszabott adagolás mellett kedvező hatása van az élő szervezetre, és arra nem ártalmas (LOPES-SZABÓ É.N.). A szűkebb meghatározás, mely szerint azok a növények nevezhetőek gyógynövénynek, melyek az aktuálisan hatályban lévő magyar gyógyszerkönyvben szerepelnek (LOPES-SZABÓ É.N.). Így viszont vannak olyan növények, melyek e szerint a besorolás szerint nem tartoznak a gyógyító hatással rendelkező növények sorába, viszont a hagyományos felhasználás és a korábbi irodalmi források alapján, valamint a tapasztalati tudásból fakadóan jelenleg is alkalmazott gyógynövények.

A gyógynövények használata a régmúltban gyökeredzik. Az ősi kultúrák széleskörűen alkalmazták a növényeket, nem szorították őket egy-egy szűk felhasználási területre, hanem az élet bármely területén igyekeztek azokat alkalmazni, sokszor isteni erőt tulajdonítva ezeknek a növényeknek. A növényeket nem skatulyázták be, mint a nyugati civilizáció gondolkodásmódja, hanem mint pl. Kínában a krizantém egyszerre számított gyógyhatása miatt termesztett fontos növénynek, úgy hitték, varázserejű nedveket tartalmaz, mely varázserejű nedveknek köszönheti szépségét, így egyszerre számított hasznos és szép, gyönyörködtető növénynek a kínai kultúrában (BREMNESS 1990).

A növényekről szerzett ismeretek az írás nélküli világban szájról szájra terjedtek, de a bővülő tudás és ismeret pontos rögzítésére egyre inkább szükségét látta az akkori világ, és már Krisztus előtt 3000-ből származnak agyagtáblák, melyeken gyógynövényes kezeléseket ábrázolnak (BREMNESS 1990). A Krisztus előtti korokban már használták a gyógynövényeket, a kínai, a japán orvoslásban több ezer éves hagyománya van a gyógynövények alkalmazásának (ARNAL-SCHNEBELEN *et al.* 2004). Ázsia legtöbb országában meghatározó volt a növények

használata a gyógyításban. Az indiai ősi ajurvédikus orvoslás alapjai közé tartozik, abban kiemelt helyet foglal el a fitoterápia (ARNAL-SCHNEBELEN *et al.* 2004).

De nemcsak az ázsiai országok gyógyítói használták gyógyításaikhoz a növényeket, a növényi alapú szereket, hanem az ókori Görögországban az orvostudomány atyjának nevezett Hippokratész (i.e. 460-377) is kimagaslóan javasolta a növények használatát mind az étkezésben, mind pedig a gyógyítás eszközeként (ALLARDICE *et al.* 2010). A görögök már több mint 500 növényfajból álló gyógynövényes herbáriumot állítottak össze időszámításunk kezdetén (ARNAL-SCHNEBELEN *et al.* 2004). Ezt követően pár évszázaddal később az arab és perzsa fordítások alapján muzulmán tudósok felhasználták ezt a görög herbáriumot, és kutatásaikkal jelentős hatással lesznek a kor gyógynövényt felhasználó orvoslására, valamint teljes tudományos világára (ARNAL-SCHNEBELEN *et al.* 2004). A hippokratészi ókori görög alapokra épülve számos orvosi és gyógynövénykönyv íródott Itáliában, majd később egész Európában a középkorban (OLÁH 1987). Európában meghatározó szerepet töltek be a gyógynövényes kertek kialakításában, a gyógynövénytermesztésben a középkori kolostori kertek és az ott élő szerzetesrendek (OLÁH 1987).

Az első magyar nyelvű gyógynövénykönyvet 1578-ban Heltai Gáspár műhelyében készítették Kolozsváron, melynek címe: Herbárium az fáknak, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól, melynek szerzője Méliusz Juhász Péter (OLÁH 1987). Herbáriumában külföldi példák alapján foglalta össze a növényekkel kapcsolatos ismereteket úgy, hogy a hazai növényvilághoz is igazította, valamint a Magyarországon használt akkori elnevezésekkel jelölte a növényeket. Nemcsak a növényeket nevezte meg benne, hanem a régi betegségneveket is, valamint az azokra való gyógymódokat, illetve receptúrákat is (LOPES-SZABÓ É.N.). Meghatározó munka a magyar orvosi könyvekben Pápai Páriz Ferenc 1690-ben kiadott munkája, a *Pax corporis, azaz az emberi test nyavalyáinak okairól, fészkeiről, s azoknak orvoslásának módjáról való tárca*. Ez az első nyomtatásban megjelent magyar orvosi könyv (OLÁH 1987). Ez az orvosi könyv bőven tartalmaz népies gyógymódokat, de szervesen megjelenik benne a korabeli gyógyítótudomány módszereinek számos eleme (LOPES-SZABÓ É.N.). Pápai Páriz Ferenc ezt a művét a maga bevallása szerint nem a tudósoknak készítette, hanem gazdáknak, gazdasszonyoknak, szegényeknek, kik nem érhetnek el értelmes orvosokat az adott korban (OLÁH 1987). Pápai Páriz könyvében fellelhetők a paraszti orvoslásban felhasznált szerek, de tőle is számtalan gyógymódot, növényi felhasználást vett át a népi orvoslás (OLÁH 1987).

Folklorizálódott az ismeretanyag, egyértelműen megfigyelhetők a le- és felfelé szálló kultúrjavak, mármint a paraszti kultúrából átszivárgó, átemelkedő tudás a tudomány színterére, és a tudomány által összegyűjtött és megfogalmazott tudásanyagnak lecsorgása a paraszti hétköznapi világba (gesunkenes Kulturgut). A különböző tudások, ismeretek összefogása, összefoglalása, melyek más-más helyeken jelentek meg, ezen ismeretei anyagok összpontosítására és oktatására egyre nagyobb igény merült fel Magyarországon.

Pázmány Péter 1635-ben alapította meg a jezsuita egyetemet Nagyszombaton. Először 1723-ban merült fel az orvosi fakultás létrehozása a nagyszombati egyetemen, majd később, 1751-ben fordultak ezzel a kérelemmel Mária Teréziához (LOPES-SZABÓ É.N.). A nagyszombati egyetemen 1769. november 7-én kelt az az irat, amely elrendelte az orvostudományok tanítását az egyetem keretein belül (LOPES-SZABÓ É.N.). 1770-ben indult meg az orvosképzés Nagyszombaton, melynek meghatározó közreműködője volt Gerhard van Swieten, Mária Terézia udvari orvosa (VÁMOS 2014).

Hazánkban a hivatalos orvoslás – annak ellenére, hogy megindult az egyetemi képzés – minimális szerepet töltött be. Diószegi Sámuel 1813-ban megjelent Orvosi fűvészkönyv, mint a Magyar fűvész könyv Praktika része című munkájában arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar nép még mindig kuruzslók és házi gyógyítók kezéből várja a gyógyítást (LOPES-SZABÓ É.N.). Művében megjegyzi, hogy az orvosságok nem orvosolnak, hanem az éltető erőt serkentik az emberi szervezetben; már felismerte, hogy a kiegyensúlyozott lelkiállapot elősegíti, sőt, mi több, fokozza a gyógyító készítmények hatását (OLÁH 1987).

A gyógynövények használata, azt gondolnánk, hogy teljesen természetes módon része volt teljes egészében a magyar társadalomnak, az akkori paraszti világnak. Ezzel szemben olvashatjuk Zelenyák János plébános, természetgyógyász 1908-ban megjelent könyvének – A gyógynövények hatása és használata – előszavában, hogy az adott kor embere gyorsan ható szerek után kapkod, azokkal a házi gyógyításban használatos szerekkel szemben, melyeket a természet kínál, azokat teljesen elhanyagolva (OLÁH 1987).

Ma modern világunk egyik részeként jelenik meg a gyógynövények használata, a fitoterápia, és egyértelműen megjelennek a népi orvoslás elemei, illetve az alternatív gyógymódok a hétköznapi használatban (VÁMOS 2014). Sok esetben ezek a módszerek – mármint a népi orvoslás és az alternatív gyógymódok – összekeveredve, egymást váltogatva és kiegészítve jelennek meg az emberek által alkalmazott gyógyító módszerek, illetve szerek között (PSENÁK 2017). A gyógynövények világa egyértelműen meghatározó a mai orvostudományban, a modern akadémiai orvoslás is hasznosítja a gyógyító növényeket, azok hatóanyagait. Itt már

nem a növényekről beszélünk egyértelműen, hanem a növényi hatóanyagokról (ALLARDICE *et al.* 2010), melyeket először növényi nyersanyagból nyertek ki, majd később kémiai úton törekedtek előállításukra. Sajnos, mára a kémiai előállítás határozza meg a gyógyszergyártást, elfeledve az alapot adó gyógyító növényeinket (LOPES-SZABÓ É.N.).

Az emberek eltávolodtak egy időre a gyógynövények használatától. Ennek különböző okai lehetnek. Psenák Emese vizsgálatában megállapítja, hogy az 1945 utáni rendszer átszervezte az egészségügyet, és a hagyományos, ún. népi gyógymódokra egyre kevésbé lett szükség (PSENÁK 2017). Az emberek elfeledték azokat a módszereket, illetve gyógyító növényeket, melyek a mai orvostudomány széleskörű elterjedése előtt segítették a természethez forduló, egészségét megőrizni kívánó, gyógyulni vágyó embert.

Egy személyes élményemet kívánom itt megosztani arról, hogy milyen propaganda folyt az élelmiszerekkel és a növényekkel kapcsolatosan a szocializmusban. Gyerekként falun élve nap mint nap hajtottam haza nyáridőben a csordalegelőről hazatérő teheneket. Egyik ilyen alkalommal, amikor a jószágokra vártunk, egy idősebb férfi mint gyereket megszólított, hogy minek járok én a teheneket hajtani, hiszen mire én felnövök, az emberek már nem húst és tejet fognak fogyasztani, hanem bekapnak egy tablettát, és azzal jóllaknak. Az akkori szocialista propaganda képes volt felnőtt emberek gondolkodását megváltoztatni annak ellenére, hogy ők maguk nap mint nap részt vettek tevőlegesen a valóságos élelmiszerelőállításban. Bennem mint gyermekben egyetlen kérdés merült fel: miből készítik majd a tablettát? Ezt a kis kitérőt csak azért idéztem ide, hogy lássuk, hogy adott korok ideológiái milyen módon képesek befolyásolni az egyén és a tömegek gondolkodását. Sajnos, szerintem ez ma sincs másképp. A ma embere sokszor élelmiszer helyett étrendkiegészítőt fogyaszt, víz helyett energiatalt és fehérjét tartalmazó hús helyett különböző édes ízesítésű porokat vegyít, és ezekkel kívánja pótolni a természetes anyagokat.

Az emberek a felgyorsult világban, ahol a fejlődés szinte nyomon követhetetlen, automatikusan eltávolodnak természeti környezetüktől. Ebben a természeti környezetben lelhetőek fel a gyógynövények, melyek – ha úgy közlekedünk – a bennünket körülvevő erdőkben, mezőkön szinte észrevétlenül bújnak meg. De ha érdeklődést fordítunk ezek felé a növények felé, észrevevessük, hogy bármerre járunk, lépten-nyomon találunk olyan növényeket, amelyek vagy egyszerűen elfogyaszthatóak és bővítik, kiegészítik azt az ízvilágot, amelyet eddig ismertünk, vagy ráadásul jótékony hatást gyakorolnak szervezetünk működésének egészére.

Az ember azáltal, hogy valódi természeti környezetéből kiszakítja magát, és életének jelentős részét a maga által épített környezetben tölti, elveszíti a neki szánt valódi környezetet, és azokat

az élményeket, amelyeket ez a környezet tartogat és ígér számára. Ebben a mai new age-világban mindent az ember akar meghatározni, maga akarja működtetni és irányítani azt a világot, amiben él, figyelmen kívül hagyva világnézettől függetlenül, hogy mennyire kiszolgáltatottá válik az ember, ha semmibe veszi és csak leigázni próbálja a valós, neki szánt környezetét. A keleti kultúrákban – Tibet, India, Kína, Japán – egyértelműen meghatározó a környezetünkkel való együttélés szükségessége ahhoz, hogy szervezetünk normális működését elvárhassuk (ARNAL-SCHNEBELEN *et al.* 2004). Nem kívánok olyan gondolatokat felsorakoztatni, amelyek azt sugallnák, hogy újra ősember módjára kellene élnünk, hanem azt gondolom, hogy azok a gondolatok, amelyek az emberiséget igyekeznek visszafordítani egy olyan a „nem fenntartható fejlődés” irányába a fenntartható fejlődéssel szemben, mely nem fenntartható fejlődés igyekszik racionálisan meghatározni az ember és környezete kapcsolatát. Mi a racionális? – feltehetjük a kérdést. Erre a kérdésre nem céloz tudományos választ adni ebben a munkában, hanem csak szubjektív véleményemet fogalmazom meg. Ez a vélemény lehet, hogy elcsépeltnek tűnik, de mégis azt gondolom, hogy meghatározó az ember élete szempontjából. Nem többet elvenni, mint amire szükségünk van; amire szükségünk van, azt megpróbálni minél nagyobb mértékben magunk előállítani – itt élelmiszerről beszélek –, és ha megpróbáltuk szükségleteinket kielégíteni minél nagyobb mértékben az élelmiszerre vonatkozóan a magunk által készített, termelt élelmiszeralapanyagokból, akkor valószínűleg többre fogjuk értékelni magát az ételt, a környezetünket, a munkát és azt a munkáskezet, ami az így készülő és keletkező élelmiszert előállítja.

Azt gondolom, hogy ha gyógynövényekről beszélünk, akkor egyértelmű, hogy azért beszélünk ezekről a növényekről, mert egészségmegőrzést, egészségjavítást, minőségibb életet várunk el ezen növények elfogyasztását követően. Arthur Schopenhauert idézi a Theiss házaspár, miszerint az emberi boldogság óriási része kizárólag egészségi állapotunkon nyugszik, illetve múlik. Ha egészséges az ember, akkor minden egyéb működik, illetve működhet. A betegség a szellem, a hangulat szárnyalását lecsökkenti, illetve elnyomorítja (THEISS és THEISS É.N.). Maria Treben Egészség Isten patikájából című könyvének előszavában a következőket írja: „Manapság, amikor az emberiség nagy része messze eltávolodott a természetes életmódtól, és a helytelen életvitel fenyegető megbetegedések lehetőségeit rejti magában, vissza kellene térnünk gyógynövényeinkhez, melyekkel a Teremtő az ő végtelen jóságában az idők kezdete óta megajándékoz bennünket (TREBEN 1990).” A magyar népi gyógyászatban is fontos szerepet kaptak a gyógynövények, mivel a népi gyógyászat az ember pszichofizikai egységét, a lélek és a test együttesét kezelte, és ezzel magyarázható a kétféle módszer, melyet a magyar

népi gyógyászat alkalmazott: a pszichikai ráhatás, valamint a gyógyító szerrel való gyógyítás (HOPPÁL 1990). A magyar népi gyógyítás racionális részének egyértelműen meghatározója volt a gyógynövények felhasználásán alapuló gyógyítás (GRYNAEUS és HOPPÁL 1980). A népi gyógyászat a magyar nép ismeretében szerves részét alkotta a népi természetismeret. Az emberek a környezetükben fellelhető növényeket használták mind humán, mind állati gyógyászatra (SZABÓ 1990). Láthatjuk, az emberi egészség és az ember természetes közege, a neki szánt természeti közeg, meghatározóan összekapcsolódik.

Gondolatom szerint a ma emberének is számtalan lehetősége van megállni egy-egy természeti csoda mellett, elgyönyörködni abban a világban, mely nekünk lett ajándékozva. Lelassíthatunk, olykor meg is állhatunk, és ez a lelassulás vagy megállás nem válik ellenünkre, legfeljebb kiszakadunk rövid időre felgyorsult, rohanó életünkből, és ez valószínűleg hasznunkra is válik. Ha sokszor megtesszük ezt a megállást, talán életformánkká válhat az, hogy közelebb hajolunk a természethez, és jobban otthon érezzük magunkat, és talán jobban meg is ismerjük, és nem mint egy tudomány által meghatározott világot kezeljük, hanem észrevesszük benne a számunkra lehetetlen, megmagyarázhatatlan csodát is.

A gyógynövények világa egyértelműen ehhez a csodához vihet közel bennünket. Maga a gyógynövény gyűjtése az első lépés, amin keresztül visszatérhetünk természeti környezetünkbe. Oláh Andor A természet patikája című könyvében Maurice Mességué gondolatai szerint a gyűjtögetés nem egy nevetséges és régi szellemű dolog, hanem az élet bölcsessége. Legyen ideje az embernek mindig növényeket gyűjteni, virágot, gyümölcsöt, lehajolva értük a földig, és felemelkedve az égbe (OLÁH 1987). Ezeknek a gyógyító növényeknek, növényi részeknek a begyűjtése feltétlenül megkíván egy minimális ismeretet a növények világából, de ezeket az ismereteinket ma már számtalan forrásból és fórumon bővíthetjük.

De alapvetően meghatározó szabályok vonatkoznak a gyógynövények gyűjtésére:

Sose gyűjts mérgező növényt vegyesen egyéb növényekkel!

A mérgező növényt vagy növényi részt emberektől, állatoktól teljesen elzárva szárítsd, illetve tárold, pl. farkasalma!

Csak egyértelműen felismert növényt gyűjts, illetve használj!

A növényeket kosárba, vászonzsákba gyűjtsd, ne műanyagba! A bő levű növényi részeket, bogyókat, gyűjtheted műanyag edénybe is!

Nedves, párás időben ne gyűjts növényi részt!

Autóúthoz, vasúthoz, ipari területhez, vegyszerezett területhez közel lévő helyről, azok fél kilométeres távolságában ne gyűjts növényeket!

Csak teljesen egészséges növényi részeket gyűjts be!

Óvd a környezetedet, óvd a gyűjtött növényt!

Ne tarold le a gyűjtési területet és ne tedd tönkre!

Ne gyűjts többet, mint amit fel tudsz dolgozni!

Minden növényi részt a neki megfelelő gyűjtési időben szedd le!

Kíméletesen bánj a gyűjtött növénnel, a visszamaradó részeket ne károsítsd, használj éles, megfelelő szerszámokat a gyűjtéshez! (OLÁH 1987)

A különböző növényi részeket mindig, mint ahogy már fentebb említettem, a felhasználás szempontjából a legmegfelelőbb időben kell begyűjteni. A földben lévő növényi részeket, gyökeret (*radix*), gyökértörzset (*rizoma*), hagymát (*bulbus*) a nyugalmi időszak elején vagy végén gyűjtsük: ősszel, illetve tavasszal. A leveles (*folia*) növényi részeket virágzás előtt, a virágokat (*floss*) a virágzás kezdetén gyűjtjük be. A föld feletti részeket (*herba*) szintén a virágzás kezdetén gyűjtjük. A magvakat (*semen*) a teljes érés idején vagy annak kezdetén gyűjtjük be (OLÁH 1987). A fagyöngy hajtásait, leveleit a téli nyugalmi időszakban gyűjtjük be a fákról (TREBEN 1990; LOPES-SZABÓ É.N.). Azokat a növényi részeket, melyek a föld felett találhatóak, csak száraz időben gyűjtsük. A gyökereket bármelyik napszakban gyűjthetjük, a virágokat napsütéses időben kell begyűjteni. A begyűjtött növényeket különböző módon tartósíthatjuk, legáltalánosabb eljárás a szárítás. A begyűjtött növényi részek rendszeresen veszítenek tömegükből, ezt nevezzük beszáradási aránynak. A virágok akár hetedére, illetve tizedére is összeszáradnak, a leveles részük ötödükre, a virágos hajtások negyedükre, a gyökérrészek harmadukra-negyedükre, a termés és a mag felére és negyedére is száradhat akár (OLÁH 1987; LOPES-SZABÓ É.N.; LAKATOS É.N.; ZÁMBÓ és KÉRY 2013).

Különböző gyógynövényeket más-más termőhelyen lelhetünk fel, találhatunk meg. Ha bizonyos növényeket keresünk, ahhoz feltétlenül fontos tudnunk, ismernünk termőhelyi környezetét, hogy hol találhatjuk az adott növényt, így könnyebb a beazonosítása, illetve sikeresebbnek élhetjük meg a gyűjtőmunkát is, ha tudjuk, hogy egy-egy keresett növényt milyen környezetben találhatunk, fedezhetünk fel (LAKATOS É.N.).

Erdők, erdőszélek, bozótosok jellemző gyógynövényei: szagos müge (*Gallium odoratum*), gyöngyvirág (*Convallaria majalis*), tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*), aranyvessző (*Solidago*

gigantea), nagy csalán (*Urtica dioica*), ibolya (*Viola odorata*), vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*), zamatos turbolya (*Anthriscus cerefolium Hoffm.*), csipkerózsa (*Rosa canina*), galagonya (*Crataegus monogyna*), fagyöngy (*Viscum album*), kutyabenge (*Frangula alnus*), szamóca (*Fragaria vesca*), áfonya (*Vaccinium myrtillus*), hamvas szeder (*Rubus ceasius*), árvacsalán (*Lamium album L.*), erdei fenyő (*Pinus silvestris*), lucfenyő (*Abies alba*), nyírfa (*Betula pendula*), fekete bodza (*Sambucus nigra*), kökény (*Prunus spinosa*), közönséges boróka (*Juniperus communis*), fehérfűz (*Salix alba*).

Legelők és kaszálók fontos gyógynövényei: cickafark (*Achillea collina*), mezei kakukkfű (*Thymus serpyllum*), kamilla (*Matricaria recutita*), pemetefű (*Marrubium vulgare*), pásztortáska (*Capsella bursa-pastoris*), molyhos ökörfarkkóró (*Verbascum phlomoides Roth*), fehér üröm (*Artemisia absinthium*), gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*), tövises iglice (*Ononis spinosa*), orbáncfű (*Hypericum perforatum*), útifűfajok (*Plantago lanceolata*, *Plantago major*), tejoltó galaj (*Galium verum*), apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria*).

Árkok, nyirkosabb rétek gyógynövényei: orvosi ziliz (*Althea officinalis*), fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), fűzfa (*Salix alba*), martilapu (*Tussilago farfara*), komló (*Humulus lupulus*), libapimpó (*Potentilla anserina*), mezei zsurló (*Equisetum arvense*), papsajt (*Malva neglecta*), vörös acsalapu (*Petasites hybridus*).

Lápokon termő növények: orvosi kálmos (*Acorus calamus*), vidrafű (*Menyanthes trifoliata*).

Homokhátak növényei: boróka (*Juniperus communis*), fátyolvirág (*Gypsophila paniculata*).

Művelt szántóterületeken fellelhető gyógynövények: pipacs (*Papaver rhoeas*), szarkaláb (*Consolida orientalis*), búzavirág (*Centaurea cyannus*), aggófű (*Senecio vulgaris*), tarackbúza (*Agropyron repens*), porcsinfű (*Polygonum aviculare*), tisztessű (*Stachys annua*) (RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977; ISÉPY és GYURKÓ 1989; LAKATOS É.N.).

A növényi drogok különböző hatóanyagokat tartalmaznak, mely hatóanyagok a növények anyagszerkezetén keresztül halmozódnak fel a különböző növényi részekben (RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977; KÉRY és ZÁMBÓ 2013). Minden növényenél meghatározott az, hogy mely részét kell gyűjteni, miszerint abban a növényi részben találhatóak fel leginkább az adott növényre jellemző gyógyító anyagok, tehát az adott növénynek virága, szára, levele, gyökere stb. adja a drogot (LAKATOS É.N.; RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977; LOPES-SZABÓ É.N.). A drogokat hatóanyagaik szerint csoportosítják, ezek a hatóanyagok különböző formában befolyásolják az élő szervezeteket, vagy az életfolyamatok zavarait hozzák helyre, illetve gyógyítják. Ebből fakad, hogy a növényi drogokat, illetve azok hatóanyagait biztonságosan kell

ismerni ahhoz, hogy gyógyításra alkalmazhassuk őket. Fő hatóanyagok mellett egyéb anyagokat is tartalmaznak a növények, és ezek együttesen fejtik ki élettaniilag pozitív hatásukat a szervezetre (RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977). Ezért kiemelkedően fontos, hogy milyen növényeket használunk egymás mellett különböző gyógyteakeverékekben. Ezeknek a növényi drogoknak és a bennük rejlő hatóanyagoknak együttes hatásai fejthetik ki a kimagaslóan pozitív eredményt egy adott problémával szemben, amennyiben megfelelő növények keverékét megfelelő arányban készítik el a gyógynövénytea-keverékek összeállításakor. Vannak a legintenzívebb hatást kifejtő ún. fő hatóanyagok és a mellék hatóanyagok. Egy-egy drog több probléma elleni hatóanyagot is tartalmazhat, de meghatározó az, hogy a növényekben a növényi hatóanyagok – fő, illetve mellék hatóanyagok – egymás hatásait segítve, azt fokozva vagy visszafogva fejtik ki egy-egy betegséggel szemben a megfelelő hatást (RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977).

Azzal kapcsolatosan, hogy a kereskedelmi használatban mely növényi drogoknak milyen hatóanyagmennyiséget kell tartalmazniuk, az aktuális, érvényben lévő Magyar Gyógyszerkönyv minőségi követelményei a meghatározóak (LAKATOS É.N.).

A különböző drogok legáltalánosabb hatóanyagai:

Alkaloidák: A növényvilágban általánosan elterjedtek, bódító, fájdalomcsillapító, élénkítő, valamint nyugtató hatást fejtenek ki az emberi és állati szervezetekbe jutva, azokra erős élettani hatást gyakorolnak, adott esetben adagolástól függően mérgezőek is lehetnek.

Glikozidok: Fontosabb csoportjai hashajtók, köptetők, vizelethajtók, valamint szívre ható anyagok. Erős élettani hatást kifejtőek.

Szaponinok: Vízrel összekeverve erősen habzanak, nevük is innen ered. Gyomor, bél és légutak váladékkiválasztását fokozzák. Egyéb hatóanyagok felszívódását erősen befolyásolják.

Keserűanyagok: Ezek a drogok emésztést serkentő, étvágygerjesztő anyagok. Epére, májra, lépére ható teakeverékekben, illetve tinktúrákban lelhetőek fel.

Cserzőanyagok: Vízben jól oldódó, fanyar ízű, összehúzó hatású anyagokat értünk alattuk. Az ilyen tartalmú drogok teáit belső gyomor-, illetve bélpanaszok esetén használják. Külsőleg gyulladásos testrészek borogatására, fürdetésére, ecsetelésére, illetve öblögetésére használatosak.

Szénhidrátok: Majdnem minden drog tartalmaz szénhidrátot vagy annak származékát. Ezek cukorszármazékok, nyálkák, keményítők, pektin, mézga. Az ilyen hatóanyagú teákat légzőszervi és emésztőszervi hurutok ellen alkalmazzák.

Szerves savak: Növényi savaknak nevezzük őket, főleg gyümölcsökben fordulnak elő, befolyásolják a gyógynövényekből készült teák ízét, és egyéb anyagok kioldódását segítik elő.

Kovasav: A kovasav tartalmú drogokból vizelethajtó teákat készítenek, melyeket a köszvényes bántalmak ellen alkalmaznak.

Festékanyagok: Ezek a drogok élettanilag meghatározóak, a növényi színanyagok főbb csoportjai: karotinoidok, antocianidok, flavonok, klorifillok.

Illóolajok: Különböző növényi drogokból vízgőzdesztillációval előállított, meghatározóan jellegzetes szagú, illetve ízű folyadékok, melyek szobahőmérsékleten maradék nélkül elillannak. A növények kellemes illatukat legtöbbször ezektől az illóolajoktól nyerik. Különböző növényi részekben fordulhatnak elő: gyökerek, termések, magvak, valamint virágok, levelek. Alkalmazásuk igen széleskörű, mint gyógyítószeres baktériumölők, valamint íz- és illatanyagként hasznosíthatóak, illetve használhatóak. A gyógyászatban étvágy- és emésztésserkentők, vizelethajtók, köptetők, baktériumölő készítmények, melyekben előfordulnak.

Fontos megemlíteni még a különböző vitaminokat, melyek közül vízben oldódó vitaminok B-, C-, H- és P-vitaminok, valamint zsírban oldódóak A-, D-, E-, F- és K-vitaminok (RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977; KÉRY és ZÁMBÓ 2013).

2.1.1. Zsálya (*Salvia officinalis* L.)

A zsálya (*Salvia*) az árvacsalánfélék (*Lamiaceae*) családjába tartozó növényfaj, melybe 700-900 faj tartozik. Vannak közöttük évelő és egyéves, lágyszárú, illetve cserje, félcserje növények. E növényi nemzetség eredete Közép-, illetve Délnyugat-Ázsiába tehető. Vannak közöttük gyógynövények, termesztett gyógynövények, valamint egyes fajai dísznövények. A dísznövényként előforduló fajokat általában *Salvia* néven határozzuk meg (SZÉLESI 2022). Népszerű a legismertebb kerti zsálya, a tűzpiros zsálya (*S. splendens*). Előfordulnak még a dísznövények között ezüstös zsálya (*S. argentea*), mely második évben nyílik, fehér virágai elágazóak, valamint a hibrid eredetű pompás zsálya (*S. × superba*), mely növény 90 cm magasra is megnő, apró, ibolyakék virágai alkotják látványos virágzatát (GREY-WILSON és GOAMAN 1990). Számtalan zsályafaj található a természetben előforduló zsályák között, melyekkel találkozhat a gyűjtő, ezek közül könnyen fellelhetőek pl. a lózsálya (*Salvia verticillata*), mezei vagy réti zsálya (*Salvia pratensis*) (TOMAN *et al.* 1981; JÁVORKA és CSAPODY 1972; AICHELE és GOLTE-BECHTLE É.N.).

Az orvosi zsálya (*Salvia officinalis*), alfajai: subsp. *lavandulifolia* – spanyol zsálya, subs. *major* – nagylevelű zsálya, subs. *minor* – Provance-i zsálya, ezek az alfajok sok esetben nem elkülöníthetők egymástól, egymással keveredve számos átmeneti alak jön létre, fordul elő. Megjegyezném itt, hogy Erdélyben bizonyos helyeken báránylábként nevezik az orvosi zsályát (*Salvia officinalis*) (ANONYMUS 1). Az ajakosok családjába tartozik, árvacsalánféle. Az idősebb növényi részek megszáradnak, maga a növény cserje életformájú. Gyökérzete a talajban elágazó, mélyre hatoló, a növény magassága 50-80 cm (SÁROSI és SVÁB J-NÉ 2013). Hajtása négyszögletes keresztmetszetű, szára idősebb korban elágazó, fásodó. Levelei hosszúkás tojásdadtól a lándzsás alakig megtalálhatóak. Levele fiatalon szürkés, molyhos, idősebb növényeknél kopaszodó, zöldes színű, zöldes-szürke. A levél felületén mirigyszőrök találhatók. Virágai lehetnek lilák, fehérek és rózsaszínűek. A levelek hónaljában találhatók, egy, illetve két bogos álörvös füzérek alkotnak. Virágzása májustól júliusig tart. Termése makkocskatermés. Drogja a szárított levél (*Salviae folium*) és az illóolaj (*Salviae aetheroleum*) (SÁROSI és SVÁB J-NÉ 2013). A zsálya fő hatóanyagának az illóolaja tekinthető, melynek fő komponensei alfa- és béta-tujon, borneol, cineol, kámfor, pinén, diterpének, triterpének, flavonoidok, rozmaringsav, kávéssav, flenolglükozidok és cseranyagok (PAPP *et al.* 2013). Különböző hatóanyagai miatt elsősorban légúti megbetegedéseknél, gyulladásoknál, valamint szájüregi gyulladásoknál, illetve vérzéscsillapításra, izzadáscsökkentésre használják. Az orvosi, illetve gyógyászati felhasználásán túl a világ számos részén alkalmazzák kozmetikai területen, valamint fűszernövényként mint élelmiszeralapanyag. Az orvosi zsálya antifungális, antibakteriális és vírusellenes hatású növény (THEISS és THEISS É.N.).

A Földközi-tenger északi partvidékéről, Dalmácia, Montenegró és Bosznia karsztos hegyvidékeiről származó növény. Jó minőségű, mészlepedékes, humuszos talajokon, melyek jó vízáteresztő képességgel rendelkeznek, termesztető hazánkban sikerrel. A gyengébb minőségű talajokat is elviseli, de a humuszos termőhelyet kimagaslóan meghalálja. Fontos termesztési szempont, hogy jó vízáteresztő képességű talajon termesszük. Annak ellenére, hogy mediterrán növény, Magyarországon biztonsággal termesztető. Jól tűri a szárazságot, egy helyen 5-10 évig kiváló termés hozamot biztosít, amennyiben a termőhelyi igényeit kiszolgálják. Ma Magyarországon 31,2 hektáron termesztik, a termesztők főleg őstermelő-kistermelők, valamint a pannonhalmi bencés apátság (VALKOVSKI *et al.* 2021).

A zsálya termesztése során vagy szerves trágya kijuttatása javasolt a talajba, 20-30 tonna/hektár, vagy pedig foszfor, illetve kálium műtrágyák kijuttatása fontos, foszfor 60-80

kg/hektár, kálium 40-60 kg/hektár ahhoz, hogy az ideális növekedést, illetve a megfelelő növényi fejlődést és az optimális hozamot elérjük (SÁROSI és SVÁB J-NÉ 2013). A növényt telepítést követően rendszeresen öntözni kell, később már jobban viseli az öntözővíz hiányát. A zsályát évelőnek megfelelő főkultúrában telepítjük olyan területre, mely gyommentes, 30-40 cm-es talajforgatást igényel, termőterülete 50-70 x 50-70 cm. Helyrevetése ősszel vagy tavasszal történhet, az őszi vetés bizonytalanabb. Tavaszi vetése ugyanabban az időben történik, mint palántáról való neveléskor kiültetése, április-május. Fészkenként 20-30 maggal vessük. A kikelő növények lassú fejlődésnek indulnak, gondos ápolást igényelnek. Gyomlálás, ritkítás, rendszeres öntözés, fejtrágyázás. Augusztus végén – szeptember elején történhet meg végleges helyükre való ültetésük. Tőosztással, dugványozással is szaporítható (ANONYMUS 2).

Fagyérzékenysége miatt kerülendőek a zsálya telepítésénél a fagyzugos területek, megfelelőek számára a déli, meleg fekvésű területek, ahol folyamatosan érheti a növényeket a napfény (MEGYERI É.N.). Fényigényessége miatt, ha félárnyékban tartjuk, természetjük a növényt, abban az esetben az illóolajtartalma is kevesebb lesz, mintha a számára megfelelő mennyiségű fénybejutású helyen természetjük (V.TOPOR 2021; DREYER és DREYER 2012). Az orvosi zsálya 6,0-6,7 közötti pH-val rendelkező talajokat kedveli a legjobban (ANONYMUS 3 2021). A kertekben az orvosi zsályát érdemes olyan növények mellé ültetni, mint sárgarépa, eper, paradicsom, káposzta, rozmarin, körömvirág és metélőhagyma, viszont az uborkától távol érdemes helyet találni neki, mivel az uborkát gátolja a növekedésben. A zsálya állítólag elriasztja a káposztafélék kártevőit, viszont bizonyított, hogy vonzza a méheket és a hasznos beporzó rovarokat (ANONYMUS 3 2021).

Az orvosi zsályának nincsenek veszélyes betegségei, de előfordulhat a lisztharmat, a szárrothadás és levélfoltosodás a növényen, jelentős kártevői nincsenek, viszont bizonyos évjáratokban teljesen ellephetik a levéltetvek (ANONYMUS 3 2021). Ha ezek a betegségek, illetve károsítók, melyek általában nedves nyarakon jelentkeznek, megtámadják a zsályanövényeinket, ellenük egyszerűen visszavágással védekezhetünk és a levágott növényi részek elégetésével (KERT 2016).

A zsálya biomassa hozamát egyértelműen befolyásolja a tápanyagutánpótlás, mialatt a nitrogénutánpótlást kell érteni. A nitrogén alaptrágyázás eltérő mennyiségű lehet, 0-tól 120 kg/hektárig. Különböző kísérletek szerint az orvosi zsálya (*Salvia officinalis* L.) a második évben adja a legnagyobb levéltömeget: 80 kg/hektár nitrogéndózis kijuttatását követően, ahol a hektáronkénti növényszám 10.000 darab, 3,157 tonna/hektár a levéltömeg ebben az esetben, tápanyagutánpótlás nélkül ugyanebben az esetben 1,496 tonna/hektár levéltömeget értek el

(VALKOVSKI *et al.* 2021). Egy kutatócsoport két kutatási helyszínen, Magyarországon a Békési-síkon a Körös-Maros köze középtájon végzett kutatásokat az orvosi zsályával (*Salvia officinalis* L.) öntés réti és csernozjom talajon, és arra a megállapításra jutottak, hogy a jobb minőségű talajon magasabb levélhozamra képes a zsályá, viszont az illóolaj minősége nem lett jobb a jobb minőségű talajon nevelt zsályánál (VALKOVSKI *et al.* 2021). A zsályalevél kétszer takarítjuk be évente: egyszer virágzás előtt, majd augusztusban. A zsályalevél beszáradási aránya 4-5:1 (VALKOVSKI *et al.* 2021). Második évben történik meg a növényről a levél szedése, a növény levelét, hajtásait metszőollóval, kacorral, sarlóval, kaszakéssel vagy gépi kaszával vágjuk el a megfásodott részek fölött. A leveleket vagy közvetlenül a szedés után lefosztjuk, és úgy szárítjuk, vagy pedig a hajtásokat összekötve szellős helyen felfüggesztve, lógatva szárítjuk (ANONYMUS 2).

Magyarországon a zsályát gyógynövényként csak termesztett formában találjuk meg, mezei zsályá (*Salvia pratensis*) használata elenyésző mint gyógynövény, vagy nem használják, inkább mint fűszernövényt hasznosítják (DREYER és DREYER 2010; DREYER 2015). Ez a zsályafajunk is hasonló termőhelyi igényű, kiváló méhlegelőt ad, és mással össze nem téveszthető (AICHELE és GOLTE-BECHTLE É.N.).

A zsályát mint gyógyító növényt többféle problémára alkalmazzák és különböző módokon. Használják levelét teaként, vagy használják illóolaját; főzetét, teáját használják külsőleg is gargalizálásra, borogatásra, fürdőkhoz. Számtalan területen alkalmazható a gyógyításban. Az orvosi zsályá (*Salvia officinalis*) illóolaja az, ami elsősorban kifejti baktériumölő, fertőtlenítő és gyulladásgátló hatását (THEISS és THEISS É.N.). Aranyeres bántalmaknál, alacsony vérnyomás, strúma, bélrenyheség, elzsírosodás, epebajok, fehérfolyás, gyomorsavtúltengés, fogínygyulladás, sebkezelés, havi tisztulás zavarai, hüvelynyálkahártya-hurut, izzadási problémák, köhögés, rekedtség, légcsőhurut, számarköhögés, szájgyulladás – mindezen betegségek, problémák esetén eredményesen alkalmazható növény (RÁPÓTI és ROMVÁRY 1977). Ebből is látszik gyógyító hatásának szerteágazó mivolta. A középkorban kiemelt általános gyógyszer hírében álló növény volt az orvosi zsályá, a salernói iskola (12. század) tanította róla latin nyelvű versikéjében (ISÉPY és GYURKÓ 1989) azt, amit Maria Treben úgy jegyez le, hogy egy 1300 körül keletkezett versike szerint csak a halál ellen nem véd az, ha valakinek kertjében zsályá nő. Neve is mutatja gyógyító erejének hatását, és az emberek nagyrabecsülését, miszerint a *salvia* a latin *salvare* 'meggyógyulni, felépülni' szóból származik (TREBEN 1990). Már az ókori görögök is használták tályogos sebek, illetve kígyómarás gyógyítására (ANONYMUS 1). Magyarországon Szatmárban külön lejegyezték, hogy kiváló

sebgyógyító (MAKAY és KISS 1988). Az ókori Rómában fehér öltözetben, fém eszközök nélkül, szertartások keretei között történt begyűjtése (LOPES-SZABÓ É.N.). A zsálya, a zsályatea tehát, ha többször fogyasztjuk, erősíti az egész testet, a szervezet egészét, élénkítő hatása révén szünteti a test nagyfokú gyengeségét, és egyetlen gyógynövény a levendulán kívül, mely enyhít az éjszakai izzadásokat, és kigyógyít abból a betegségből, amely ezen éjszakai izzadásokat okozza. Számos gyógyteakeverékben fellelhető gyógynövény, mindazon betegségek ellenszereként, melyeket fentebb leírtam. Jean Valnet szerint az orvosi zsálya illóolajának belsőleg mindenre kiterjedő élénkítő hatása van, szabályozza az idegeket, a paraszimpatikus idegrendszer egyensúlyát, számos területen hasznos az emberi szervezetnek, szélhajtó, görcsoldó, antiszeptikus, vértisztító, vizelethajtó, étvágygerjesztő, izzadásgátló, fogamzást elősegítő, rákellenes szer, mely az emésztőszervek, húgyutak és a tüdő betegségeire általánosan használhatóak, valamint gyengeség, remegés, gutaütés, szédülés, idegi alapú problémák esetén is kiválóan alkalmazható szer. Külsőleg használhat reumaellenes szerként, szájbán előforduló gyulladások esetén, sebgyógyításokra, ekcéma ellen, hajhullásra, darázscsípés kezelésére, valamint házi fertőtlenítőszerként is általánosan felhasználható (ANONYMUS 2).

A zsálya azon túl, hogy kiváló gyógynövényünk, egy fantasztikus fűszernövényként is felhasználható, mert nagyon jótékony hatása van az emésztőrendszer működésére, és illatával, illetve ízanyagával is kiváló irányba javítja a különböző ételeket. Elsősorban használatos zsíros húselekekhez, szárnyas és vadhúsokhoz, hústöltelékekhez, máj- és egyéb pástétomokhoz, főtt és sült halak ízesítésére, valamint lágy sajtok, illetve főtt tészták kiváló ízesítője (ROMVÁRY 1972; JÁRAYNÉ és REGÉCZY 1984). A zsálya bibliai korok gyógy- és fűszernövényei között is megjelenhetett, kedvelt és jótékony hatású mivolta miatt (FRÁTER 2020).

Az aromatikusan növények mind alkalmasak különböző virágkombinációk elkészítésére, ahol a virág és egyéb növényi részek nemcsak a szemet gyönyörködtetik, hanem illatukkal a lelket is nyugtatják. Egy kiemelt virágkompozíció, amelyben több más növény között a zsálya is fellelhető, és illatával gyógyít a többiek között. Az illatos virágkompozíció tartalmaz borostyánt (*Hedera helix*), rózsát (*Rosae floss*), mentát (*Mentha*), hársfavirágot (*Tilia floss*), rozmaringot (*Rosmarinus officinalis* L.), mirtuszt (*Myrtus*), majorannát (*Majorana hortensis* M.), nefelejcsét (*Miosotis*) és zsályát (*Salvia*). Ebben a virágkompozícióban a különböző növényeknek megvan a maguk jelentése is, amivel kiemelten meghatározzák a csokor értékét. A rózsza a tisztaság, a bájosság képviselője, a menta az erényé, a zsálya a háziasságé, a nefelejcs a hű szerelemé, a

majoranna a pirulásé, a mirtusz a szerelemé, a hársfavirág a házastársi szerelem, a rozmaring az emlékezés, a borostyán pedig a hűség erényét képviseli (BREMNESS 1990).

Sajnos, a modern gyógyászat, a gyógyszergyártás a gyógyító növényeket sok esetben ellenséggként kezeli, és arra törekszik, hogy ha akár csak egyetlen toxikus alkotóelemet kimutat egy-egy növényben, azt tudja minél inkább háttérbe szorítani a kémiai előállítású szerekkel szemben. Korábban a zsályában izoláltak ilyen anyagot, és igyekeztek a zsályát kiszorítani a használatból, de ez a próbálkozás kudarcba fulladt, mivel a további kutatások azt igazolták, hogy a zsálya más vegyületei a mérgező alkotóelemeket maximálisan semlegesítik (BREMNESS 1990). Ebből is látható, hogy a növényi gyógyító szereket nem érdemes külön-külön szedni, hanem azokat egyben kell a növényben felhalmozódott mennyiségben alkalmazni, mert ez a legtermészetesebb előfordulása a hatóanyagoknak.

3. A TÉMA KIFEJTÉSE

3.1. A gyakorlati helyszínek bemutatása

Egybefüggő szakmai gyakorlatomat két helyszínen végeztem. A helyszínek választásánál meghatározó volt, hogy különböző tevékenységeket végezzenek a két vállalkozási formában, és hogy a vállalkozási formák is különbözőek legyenek.

Gyakorlatom első felét a tornaszentjakabi székhelyű AVENA 2000 Bt-nél végeztem, mely Tornaszentjakabon az Antalmajor központi telephelyen működik. Tornaszentjakab Borsod–Abaúj–Zemplén megyében található, a megye északi részén, a szlovák határhoz közel eső területén, a Sas-patak mentén. Nevéből fakadóan a régi tornai járás aprófalvas részének egyik kicsi települése a Tornaságban. A faluban a hagyományos kisüzemi gazdálkodás szerepe folyamatosan meghatározó volt a termelőszövetkezeti időszakon belül is, mivel a település határában kevésbé jó minőségű talajjal rendelkező, apróparcellás szántóföldi területek találhatók, melyek a nagyüzemi gazdálkodásba nem voltak beolvaszthatók, nem voltak életképesek. Így ez a helyzet rányomta bélyegét – ma már visszatekintve pozitívan – a helyi gazdálkodási formákra, a régi hagyományos elemek sokkal inkább megmaradtak és átadódtak a következő nemzedékeknek, olyannyira, hogy ez ma is megfigyelhető a vidék gazdálkodásában, a falu és a környező falvak életében. Az Antalmajor főépületét az 1. sz. ábra szemlélteti.

1. ábra

Antalmajor főépület

Forrás: Saját felvétel, 2023. 03. 23.

Az Antalmajor a második világháború előtt uradalmi majorként működött, majd később a szocializmus idején többféle feladatot is ellátott, többek között határórlaktanyaként is funkcionált. A rendszerváltás környékére már igazán elhagyatott arculatát mutatta a hely. A mai szerepét a magyarországi rendszerváltást követő privatizációs folyamatok után nyerte el. Az épületek leromlott állapotukban kerültek a mai tulajdonosukhoz, melyeket folyamatos munkák útján sikerült felújítani, illetve rendbe tenni, kialakítva mai arculatukat. Újabb épületeket is vontak fel a majorban, melyek a modern gazdálkodás szerepét, illetve funkcióit igyekeznek betölteni. A majorban található egy főépület, mely ma központi épületként, illetve vendégházként működik, ezen kívül vannak istállók, magtárak, ólak, javítóműhelyek és szolgálati lakóházak, valamint egy fűrészüzem. Ügyvezetője és egyben tulajdonosa Bodolai István. Az AVENA 2000 Bt-t azért választottam gyakorlati helyszínemül, mert ebben a vállalkozásban nyomon követhető és egyértelműen felfedezhető a természettel harmóniában való együtt gondolkodás, együtt élés, a természet közeli gondolkodás. Ez a vállalkozás a vezetőjének köszönhetően holisztikus látásmóddal közelíti meg a természetben való foglalkozást, munkát. Bodolai István erdőmérnökként vezeti és irányítja a napi feladatokat, munkavégzést úgy, hogy ő maga is szervesen részt vesz a feladatok napi szintű megoldásában. A cég foglalkozik szántóföldi növénytermesztéssel, erdészeti feladatok ellátásával, erdőgazdálkodással, vadgazdálkodással, állattenyésztéssel, vendéglátással és a gyógynövényágazatban is szerepet vállal úgy, hogy az részévé válik a vállalkozás teljes egészének. Az állattartásban meghatározó a lótenyésztés, a lovak takarmányozásánál egyik kimagaslóan meghatározó növény a zab, mely takarmánynövény termesztése fő szántóföldi termesztésű növényeként jelenik meg a gazdaságnak, ebből ered a vállalkozás neve is, mely 2000-től működik az adott formában.

A Bodolai család az Antalmajorban úgy él és gazdálkodik, hogy a helyi lehetőségeket kihasználva a helyi értékeket maximálisan megőrizve alakítják és fejlesztik gazdaságukat úgy, hogy mindig annyit vegyenek ki a természetből, amennyit az kényszer nélkül ad. István felesége, Edit működteti a vendéglátás részét a gazdaságnak, és a gyógynövényágazat szervesen kapcsolódott be a vállalkozás egyéb tevékenységeibe. A megfelelő legelő- és rétgazdálkodásnak köszönhetően a legelők, illetve kaszálók bőven ontják a gyógyfüveket, és az erdőgazdálkodás melléktermékeiként is begyűjtik a természet adta növényi anyagokat, melyeket gyógynövényként, illetve élelmiszer- alapanyagként hasznosítanak ők maguk, vagy bérbe gyűjtik. A helyi lakosokból összetevődő munkavállalói kör – éppúgy, mint vezetőjük –

szintén helyben nőttek fel, és kiválóan ismerik a környezetükben élő és termő növényeket, azok mindenféle jótékony hatásaikkal együtt. Ezekkel a munkatársakkal végzik a gyűjtéseket.

A gyógynövények két irányból kezdtek bekapcsolódni a gazdaság működésébe: egyik oldalról mint gyűjtött gyógynövények, az erdőgazdálkodás másodlagos vagy mellékhasználatként, másik oldalról a vendéglátás kiegészítése gyanánt. Az erdei melléktermék gyűjtése ezen a vidéken még mai napig élő és szerves része a természettel együtt élő helyi lakosságnak, ez az erdőgazdálkodásból fakad alapvetően a gazdaság életén belül. A gyűjtött növényi részeket vagy gyógynövény-alapanyagként vagy élelmiszer-alapanyagként szedik, mint azt már fentebb említettem.

A másik irány, ahonnan a gyógynövények kapcsolódnak a gazdaság életéhez, az a vendéglátás. Vendégcsalogatóként vagy az ott megszálló vendégek programjának bővítésére gyógynövénykertet hoztak létre, melyben a vendégek sétálgatva megismerhetnek különböző gyógy- és fűszernövényeket, és azokat adott esetben helyben fel is használhatják. Az itt termesztett gyógy- és fűszernövények szárított formában is megtalálhatóak a vendégházban, és minden vendég kedvére használhatja azokat ételeinek fűszerezésére, illetve egy kellemes tea elfogyasztására.

A gazdaság egy harmadik módon is kapcsolódik a gyógynövények világához, mivel a cég kertépítéssel is foglalkozik, és amennyiben a megrendelői igények kívánják, gyógy- és fűszernövénykerteket is kialakítanak. A gyűjtött, illetve termesztett gyógynövényeket szárítják, tárolják.

Tehát ez a gazdaság háromféle módon kapcsolódik a gyógynövény ágazathoz:

1. a gyűjtött gyógynövényeken keresztül,
2. a vendégeinek, az odalátogatóknak kialakított gyógy- és fűszernövénykerten keresztül mint bemutatóhely, valamint a helyben fogyasztásra felkínált gyógy- és fűszernövényeken keresztül,
3. a kertépítési és -kialakítási munkákon keresztül, amikor gyógy- és fűszernövénykertek kialakítását végzik.

A gazdaság teljes keresztmetszetében igyekszik felölelni a vidéki életforma teljes egészét, a mezőgazdaság minden gazdasági egységével: mező- és erdőgazdálkodás, állattenyésztés, kertészet, úgy, hogy ezt kiegészíti a ma oly népszerű vidéki vendéglátással. Ennek a teljes egységnek a szerves részeként jelenik meg a gyógynövény a gazdaság életén belül. A gazdaság mindenben törekszik az önellátásra, gépei és eszközkészlete lehetővé teszi az önálló munkavégzést a felsorolt teljes gazdasági vertikumban. Munkatársaik meghatározó helyi ismerettel rendelkezve a gyűjtött, illetve termesztett gyógynövényeket mind kiválóan ismerik,

és az elsődleges feldolgozás feladataiban, munkafázisaiban is maximális szakértelemmel rendelkeznek.

A természetből való gyűjtést kézzel végzik, a kertben termesztett növényi részek begyűjtése is kézi munkaerővel végzik. A gyógynövénykert talajelőkészítéséhez használnak gépi segítséget, adott esetben rotációs kapát, a talaj műveléséhez és a gyomok, gyomnövények eltávolításához kézi eszközöket használnak: kapát, sarlót.

Mivel a gazdaság egyéb részei megkövetelik az állandó gépműhely fenntartását, ezért ha bármelyik gép meghibásodna, a helyi kollegák a javító műhelyben elvégzik az adott eszköz vagy gép javítását, felújítását. Ebben a gazdaságban a helyi bemutató jellegű gyógy- és fűszernövénykert működtetése, művelése és használata keltette fel szakmai érdeklődésemet, valamint a természetből gyűjtött és a termesztésből betakarított gyógy- és fűszernövények használata, alkalmazása, a helyi vendéglátásban betöltött szerepük. Mármint az, hogy hogyan egészíthető ki a gyógy- és fűszernövény ágazatból keletkező elődleges feldolgozású termékekkel a falusi vendéglátás.

Második gyakorlati helyem Nagy Mónika őstermelő-kistermelőnél volt, Visontán. Ezt a gyakorlati helyet azért választottam, mert kíváncsi voltam arra, hogy egy egyszemélyes kicsi vállalkozás, az őstermelői/kistermelői forma, mely a vállalkozási formák közül a legészszerűbben működtethető, milyen kapacitásra képes, milyen nehézségek merülnek fel a működtetése során és mennyire életképes. Az is kíváncsivá tett, hogy csak az önálló gyógy- és fűszernövény-termesztés, -feldolgozás és -értékesítés milyen módon lát el munkával, feladattal és bevétellel, illetve jövedelemmel egy vállalkozót. Ezen túl érdekelt a gazdaság mérete, felszereltsége, az eszközkészlete; érdekelt, hogy mekkora arányban jelenik meg a feldolgozott növényi részekben a termesztett, illetve a gyűjtött növények mennyisége. Nagyon kíváncsi voltam arra, hogy vannak-e állandó, illetve alkalmi munkaerők, és ezek milyen mértékben vesznek részt a gazdaság munkájában, valamint hogy a művelés, gyűjtés és a feldolgozás egy-egy fázisa milyen szinten gépesített, és hogy a különböző munkafázisok gépei, eszközei milyen minőségűek, milyen gyártmányúak, házi vagy gyári készítésűek-e, valamint milyen energiaforrással működnek, végül az értékesítés lehetőségeit és módjait kívántam megfigyelni, annak valóságos formáit látni. A Nagy Mónika szárítópadlását a 2. ábra mutatja be.

2. ábra

Nagy Mónika szárítópadlása

Forrás: Saját felvétel, 2023. 04. 05.

Visonta Heves megyei település, a Mátra déli lábánál található, Gyöngyöstől 10 kilométerre keletre. Nagy Mónika 2011-ben kezdett el foglalkozni a gyógynövényekkel, és ma már egy 2300 m²-es gyógy- és fűszernövény-, valamint virágoskertet tart fenn, illetve működtet. A gyógy- és fűszernövényeken túl virágokat is termeszt, mint azt már említettem, melyek egy része bekerül a teakeverékeibe mint ehető és gyógynövény; ez a kert kiegészül a családi házuk kertjével, ahol az előnevelési munkálatok történnek, valamint az igényesebb, több foglalkozást igénylő növények találhatók. A házuk és annak udvara, a télikert, a külső kert, valamint a 2300 m²-es gyógynövénykert képzik a gazdaság termesztési egységének működési területét. A termesztett növényeken túl a természetből gyűjtött növényeket is felhasználja kisüzemében, melyek gyűjtéséhez lakóhelye környezetében és távolabb eső területen is rendelkezik gyűjtési engedélyekkel, az éppen aktuálisan gyűjtendő növényi részekhez. A lakóház hátsó traktusában található egy télikert és feldolgozó épület, ahol a különböző munkafázisokat végzik, valamint a palántákat nevelik. A ház padlása szolgáltatja a természetes szárítóhelyet, valamint ez a raktározás helyszíne is. A padlás pormentes padlóval lett kialakítva, és itt találhatóak a fixen beépített szárítóállványok és a mozgatható szárítókeretek. A télikert a tűzdelés, az ültetőládákba való ültetés és vetés, valamint a palántanevelés helyszíne, és itt történik a begyűjtött növényi részek feldolgozása is. A feldolgozás: a szárításra történő előkészítése, a válogatás, tisztítás, aprítás folyik ezen a helyszínen. Itt találhatóak a különböző elektromos motorral, illetve kézzel hajtható aprítógépek és a szárítógépek is. Innen az udvarra kilépve a palántanevelés következő

fázisának helyszínét találjuk, a már megerősödött és kiültetésre váró palánták találhatók az eresz alatt óriási fém kereteken. A kert felső végében találatok a magaságysok, ahol a különlegesebb igényű, illetve intenzívebb foglalkozást igénylő növények találhatók. Az épületek tetőszerkezetéről összefolyó csapadékot egyköbméteres tartályokba gyűjtik, ezzel az összegyűjtött csapadékvízzel öntöznek az udvaron, valamint fűrott kútból nyert kútvízzel. Fűrott kút nem csak a lakóházzal rendelkező kertben található, hanem az önálló gyógynövénykertben is. A gazdaság gépparkja a megművelendő kisparcellás területekhez alkalmazkodik. Rotációs kapával végzik a talajelőkészítést, ahol a sortávolság engedi, ott a sor közötti talajművelést is. Adapteres kaszával tartják karban a kertek füves területeit, és elektromos szivattyúk segítségével szívják fel a vizet a fűrott kutakból, melyek segítségével az öntözővízzel való ellátást biztosítják. A 2300 m²-es gyógynövénykertben a fűrott kútból a szivattyú 32 mm-es KPE-cső gerincvezetéken keresztül juttatja el a vizet a 25 mm-es oldalcsöveken keresztül a különböző ágyásokig.

A rotációs kapa, illetve az adapteres motoros kasza benzinmotorral működik, a szivattyúk elektromos áramforrással, a különböző darálók, aprítók jelentős része elektromos hajtású motorral működnek. A fent említett motoros eszközökön kívül a kézi szerszámok használata meghatározó, a gazdaság egészén belül. A földművelési eszközök, a begyűjtési munkában használt szerszámok, valamint a daraboló, daráló, illetve aprító eszközök mind-mind kézi működtetésűek, illetve kézi hajtásúak.

A feldolgozás eszközei: a darabológépek, vágó és aprító gépek, darálók kisüzemi, illetve házi tervezésű eszközök, és ide sorolható még a két szárító, aszaló gép is, mely szárító gépek egyike elektromos, illetve napelemes működtetésű, a másik csak elektromos árammal működtethető. A csak árammal működtethető szárítógép 6 tálcás, a napelemes rendszerrel működtethető szárító pedig 18 tálcás. A tálcák mérete 50 cm x 50 cm. Mindkét szárítógép aszalásra is alkalmas és használható. A szárított késztermékeket üveg, papír, illetve műanyag edényekben tárolják. A szárított termékeket, mielőtt nagytételben tárolnák, egy fagyasztóládába helyezik a károsítók megsemmisítése céljából, innen kivéve kerülhetnek a megfelelő tároló egységbe. A száraz késztermékeket egy külön, e célra gyártott simítózáras, talpas zacskóba csomagolják. A különböző tinktúrák, szirupok és esszenciák, valamint szörpök 5 literes befőttesüvegekben készülnek, és később töltik őket a megfelelő méretű üveg edénybe, és így értékesítik őket.

A termékek HarMoni fantázia névvel kerülnek forgalomba. Az értékesítésük különböző csatornákon folyik, különböző kistermelői vásárokon és piacokon, valamint kézműves vásárokon jelenik meg a termékeivel a termelő. Legmeghatározóbb értékesítési forma az

ismeretség alapján történő, szájról szájra terjedő átadása az információnak a termékekkel kapcsolatban, miszerint ha valaki megismeri, szívesen ajánlja másoknak, és így kerülnek a HarMoni termékek újabb vásárlókhoz és kuncsaftokhoz. Újabb és különleges értékesítési formák, amikor termékbemutatókon vagy gyógynövényes előadások keretein belül tartott termékbemutatón kerülnek értékesítésre a különböző termékek, valamint különböző cégek, illetve szervezetek kérnek gyógy- és fűszernövény ajándékkosarakat, melyeket munkatársaik vagy partnereik számára készíttetnek. Mindezeken túl jelentős mennyiséget képvisel a viszonteladók felé történő gyógynövényértékesítés is a gazdaságban.

Többféle monoteát, illetve teakeveréket készítenek, valamint kivonatokat, szirupokat, olajokat, tinktúrákat és szörpöket. A monoteákat csak kérésre csomagolják; általános, hogy keverékteákat állítanak össze, és ezek a teakeverékek kerülnek teáztasakokba. A teakeverékek között vannak gyermekeknek szólók és felnőtteknek használatosak, alkalmazandók. Ezeknek a teakeverékeknek fantázianeveket találtak ki, melyek igyekeznek tükrözni a teában rejlő növények hatásait, azok felhasználási területeit az emberi szervezet problémáinak megelőzésére. 28 féle teakeveréket állítanak össze, a teakeverékek zacskóin szerepelnek az összetevők, és hogy milyen esetekben alkalmazandó az adott teakeverék.

Mivel teljesen vegyszermentesen történik a növények termesztése és a kertek teljes kezelése, ezért a mechanikai talajművelés az egyetlen, amivel ápolják és gyomtalanítják a kertet és a kertben termesztett növényeket; ennek egyszerű eszközei a kapák, kézi kaszák, illetve sarlók, ezen kívül a már említett rotációs kapát, illetve az adapteres kaszagépet használják. A betakarítás teljes mértékben kézzel történik: sarlóval, metszőollóval, valamint különböző típusú kacorkésekkel. A betakarított növényi részeket műanyag rekeszekbe, vesszőkosarakba, vászonzsákokba vagy lepedőkbe kötve szállítják az osztályozás, tisztítás, aprítás és szárítás, vagyis az elsődleges feldolgozás helyszínére.

A szaporítást maguk végzik, a palántákat maguk állítják elő, generatív, illetve vegetatív módon, magvetéssel, valamint dugványozással. Az így keletkező palántákat ők ültetik ki a kertbe, a magokat vagy a természetből gyűjtik, vagy a termesztett növényekről szedik meg, egy részét általános kertészeti áruházakból vásárolják, vagy pedig különböző internetes fórumokról rendelik változó forrásokból. A vegetatív szaporító anyagokat maguk gyűjtik be a maguk által termesztett növényekről. A tűzdelést perlit, virágföld és kókuszhanács keverékébe végzik, a magvetést pedig speciális virágföldbe. A betakarítást követően az osztályozást, válogatást, tisztítást kézzel végzik el, majd különböző vágó, aprító és daraboló gépekkel nyers állapotban

végzik el a felhasználási állapot méretére történő előkészítést. Ezt követően kerül szárításra minden növényi rész.

A gazdaságban a gazdaság vezetője, Nagy Mónika vesz részt teljes munkaidős munkaerőként rendszeresen, férje, Zsolt, állandó kiegészítő munkaerőként van a gazdaságban. A karbantartási munkákat, különböző talajművelési munkákat, a gépekkel való aprítást, vágást rendszeresen a férj végzi. A nagyobb dömpingű betakarításokban folyamatosan részt vesz.

A vállalkozás az elektronikus kommunikációs felületeket még nem teljesen használja termékeinek forgalmazására, illetve reklámozására, ebben még hiányosságaik vannak. Elmondásuk szerint ezt a kommunikációs, illetve reklámfelületet még fejleszteniük kell a közeljövőben a gazdaság fejlődése, illetve szélesebb körben megismertetése érdekében.

A vállalkozás, a gazdálkodás teljes egészéről elmondható, hogy mindent alávetnek a gyógynövényekkel való foglalkozásnak, törődésnek, és ez a törődés látszik az egész vállalkozás működésén, vagyis hogy kiváló minőségű teák és egyéb termékek kerüljenek ki kezük közül, ezért van a vegyszermentes növényápolás, termesztés, a körültekintő begyűjtése az alapanyagoknak, a gondos válogatás, feldolgozás; mindent ezeknek szentelve végeznek el, teljes életük ezt a harmonikus hozzáállást tükrözi.

E két vállalkozási formán keresztül törekedtem megismerni a bennük rejlő lehetőségeket a gyógynövény-ágazat szempontjából. Az AVENA 2000-nél a vendéglátás és a gyógynövénytermesztés, illetve -gyűjtés szerves összekapcsolódására fektettem a hangsúlyt a megfigyeléseimnél, Nagy Mónika őstermelőnél pedig a gyógynövény-ágazat teljes keresztmetszetét igyekeztem megfigyelni a kisüzemi forma keretein belül.

3.2. Választott tevékenység

Első gyakorlati helyszínemen, az AVENA 2000 Bt-nél a zsálya (*Salvia*) meghatározó növény. Orvosi zsályát (*Salvia officinalis*) termesztnek a gyógynövénykertben, a vendégházat övező virágoskertben és az udvar egyéb részein is. Ezt a zsályafajt termesztik csak.

A zsálya több szerepet is betölt a kertben, a gazdaságban. Először is a gyógynövénykertben a bemutatás szempontja az egyik, a másik a termesztett növény begyűjtése. A bemutató szerepe nyilvánvalóan az idelátogató vendégek számára bemutatni, megismertetni velük az adott növényeket. Ezért a bemutatókerten belül a zsályatövek, zsályabokrok egyik részéről levágják virágzás előtt a hajtásokat, majd a nyár folyamán még egyszer begyűjtik a növények zöld hajtásait, melyeket csokrokba kötve felfüggesztve szárítanak meg a vendégház különböző szobáiban, illetve a konyhában, valamint a kamrában. Azokat a bokrokat, amelyekről nem vágják le, nem gyűjtik be a zöld hajtásokat, meghagyják a látogatók részére, hogy egész évben láthassák azt, hogyan virágzik, hogyan fejlődik a zsálya a különböző évszakokban, és ezekről a növényekről szednek friss hajtásokat is egész évben teának, illetve fűszernek. Ezekből a növényekből a vendégek akár szedhetnek is egy-egy kisebb csokrot. De ez vonatkozik a ház körül lévő zsályanövényekre is.

A zsálya leszedése egyszerű metszőollókkal vagy kacorkésekkel történik, majd kenderzsinegekkel kötik össze a zsályacsokrokat, és így aggatják fel őket száradni. Ezeket a szárított növényi csokrokat arra használják, hogy a vendégek egész év folyamán használhatnak belőlük, vagy akár vihetnek is el szárított zsályaleveleket, igazából a dekoráció, a vendégcsalogatás, a plusz szolgáltatás szerepét igyekeznek betölteni vele. A kert egyéb részein található zsályákról sosem gyűjtik be virágzás előtt a hajtásokat, így ezek a növények elsősorban esztétikai feladatot töltenek be a vendégházat körülvevő kertrészben. Ezen túl – mint ahogy azt már említettem – bármikor szedhetnek róluk a vendégek friss hajtásokat, leveleket vagy akár virágcsokrot is. Teának, fűszernek vagy csak az illatáért, vagy elrágni egy-egy zöld levélkét. A tööstásra szánt zsályatövek kiemelését a 3. sz. ábra szemlélteti.

3. ábra

A zsályatövek kiemelése, tőosztás előtt

Forrás: Saját felvétel, 2023. 03. 23.

A zsálya (*Salvia*) növény másik szerepe a gazdaságon belül, amikor különböző gyógy- és fűszernövények vagy csak virágoskertek építésekor tervezik be az adott kertekbe a növényeket, és ekkor külső forrásból beszerzett növényekkel dolgoznak. Ezeket a növényeket, növényi palántákat különböző forrásokból szerzik be. Ezek a források általában nagyobb áruházak vagy kertészetek, igyekeznek onnan beszerezni a kertépítéshez a növényeket, ahonnan ár-érték arányban leginkább megfelelő a számukra. Sohasem ragaszkodnak egy állandó beszerzési ponthoz, bár vannak régi, bevált helyek, de az ár és a minőség sokszor máshová viszi el őket a beszerzés szempontjából. Ilyen esetekben azokat a zsályafajokat szerzik be, amelyeket a megrendelő kíván, de alapvetően ők törekszenek arra, hogy az orvosi zsálya vagy kerti zsálya (*Salvia officinalis*) kerüljenek beültetésre. Ezekben a kertekben rendszeresen szerepet kap a zsálya, szinte egyszer sem marad ki, ha az ő ajánlásukat követik a megrendelők. Általánosan előforduló növények, amelyeket rendelnek ezekbe a kertekbe: rózsák (*Rosa* sp.), ibolya (*Viola odorata*), árvácska (*Viola tricolor*), menta (*Mentha* sp.), rozmaring (*Rosmarinus officinalis*), kakukkfű (*Thymus* sp.), levendula (*Lavandula* sp.), muskotályzsálya (*Salvia sclarea*), petrezselyem (*Petroselinum crispum*), orvosi vagy kerti zsálya (*Salvia officinalis*), százszorszép (*Bellis perennis*). Ezekben a kertekben a gyógy- és fűszernövények úgy jelennek meg, hogy díszítő elemei is a kertnek, de mindamellettfelfogyaszthatóak, felhasználhatóak teaként vagy fűszerként, valamint élő csokrokba és szárított virágcsokrokba is be lehet őket kötni. A zsálya átültetését a 4. sz. ábra szemlélteti.

4. ábra

A zsályatövek átültetése

Forrás: Saját felvétel, 2023. 03. 23.

A kerten belül bárhol a zsályát tőosztással szaporítják, és így újítják meg az elöregedett növényi töveket is. A begyűjtésen kívül visszavágják a növényeket, hogy tavasszal friss, megújult hajtásokkal borítsák el a kertet, ezeket a visszavágásokat is metszőollókkal, illetve kacorkésekkel végzik el. Az elidősödő töveket kiássák, szétszedik, az elöregedett részeket kivágják, és az így megfrissített töveket ültetik újra.

Mivel a gazdaságban állattartás is folyik, juh, szarvasmarha, sertés, ló- és baromfitartás, így a növények ültetésekor vagy azok előtt rendszeresen szerves trágyázzák a ketrészeket. Ez a zsályauültetésnél vagy újraültetésnél ugyanígy megjelenik. A szerves trágya kijuttatása egyszerű, kézi, mechanikai eszközökkel történik: talicska, vasvilla, melyekkel a talajra kijuttatják, majd kézi ásó vagy rotációs kapa, amivel beforgatják a talajba. A szerves trágya mennyisége nincs feltétlenül meghatározva, mondhatni szemre történik a talaj felszínén vékonyan szétterítik, majd beforgatásra kerül, vagy egy-egy növény töve alá kerül egy vasvillányi szerves trágya, amit szintén beforgatnak a talajba. Az öntözést a gazdaság egész területén fűrott kútból végzik, nincs állandó, kiépített öntözőrendszer, alkalmilag oldják meg úgy, hogy a kútból tartályt töltenek meg, mely tartályt traktor segítségével vontatnak az öntözendő terület közelébe, és ott helyszínen a gravitáció segítségével juttatják ki gumicsövön keresztül a vizet az öntözendő talajfelületre. A tőosztásokat, amennyiben sor kerül rá, kézi eszközzel végzik el, ásóval kiássák a növényeket, és – mint ahogy azt már fentebb említettem – a megfiatalított töveket ültetik el újabb helyükre szintén ásó segítségével.

Az elszáradt zsályaszár, -levél, illetve megfásodott törészeket alkalmanként külön összegyűjtik, és a kemence kifűtésénél vagy húsok sütésekor felhasználják, mivel elégetésekor is illatos anyagot bocsát ki magából. Így láthatjuk a gazdaságban többféle szerepet tölt be a zsályanövény: dekorációs, úgymond szépérzék-, illetve élményszerzés szerepét, az odalátogató vendégek kellemesebb időtöltése végett jelenik meg a kertben. Másrészt a bemutatókertben mint gyógy- és fűszernövény, valamint a házban mint felhasználható gyógy- és fűszernövény, valamint dekoráció, illetve a kertépítésnek szinte állandó és meghatározó növénye a zsálya. A turizmus, a vendéglátás kiszolgálása a fő szerep, mind látványával, illatával és ízével, valamint gyógyhatásaival fűszerezi az Antalmajorban töltött pihenési idejét az odalátogató vendégeknek a kerti zsálya, a *Salvia officinalis*.

Gyakorlati tevékenységem alatt a zsályatöveket visszavágását végeztem metszőollóval, valamint zsályatöveket újítottam meg, és így töosztással szaporítottam a zsályát a fent leírt módszerek szerint. A talaj előkészítését rotációs kapa segítségével végeztem el, az így fellazított, átforgatott talajba kerültek a szétszedett, megújított zsályatövek.

Második gyakorlati helyemen Nagy Mónika östermelő-kistermelőnél a zsálya teljesen más szerepet tölt be, más funkcióban jelenik meg, teljesen más a szaporítási módszere, és a felhasználási területei is merőben eltérnek korábbi gyakorlati helyem felhasználási területeitől. Ebben a gazdaságban 40 négyzetméteren folyik zsályatermesztés: orvosi zsálya (*Salvia officinalis*), mely termesztett növényt kétszer vagy adott esetben háromszor is szüretelik évente. Először a virágzás kezdete előtt, majd a nyár folyamán még két alkalommal attól függően, mennyi növényi részre van szüksége a gazdaságnak a különböző teakeverékekhez, illetve hogy mennyit akar megszárítani fűszerként való felhasználásra.

A betakarítás kézi erővel történik, metszőollók, kacorkések, sarlók használatával. Az elfásodott szárrészek fölötti friss hajtásokat gyűjtik be. Az így begyűjtött zöld anyagot – a leveles hajtást – vagy nagy méretű szellőző ládába vagy vesszőkosarakba, illetve óriási kiterített lepedőkre gyűjtik. Amikor megtörtént a begyűjtés, megtörtént a kellő mennyiségű leveles hajtás begyűjtése, ezeket a ládákat, kosarakat, összekötött lepedőket átszállítják a feldolgozás helyszínére, a lakóházukhoz, ahol a télikerttel egyben lévő feldolgozókamrában és a télikertben leszedik a leveleket a hajtásokról, majd a levelek a padlásra kerülnek a szárítókeretekre. Amikor az időjárás megengedi, mindent természetes módon szárítanak, a családi házuk padlásterében kialakított szárítótérben. A megszáradt növényi leveleket apró méretű rostán átdörzsölve készítik el a teakeverékekbe való megfelelő méretű zsályalevéltöretet. Ezeket a megszáradt,

kész, apróra dörzsölt-őröl zsályaleveleket nagy méretű nejlonzsákokba gyűjtik, és mélyfagyasztóládába helyezik pár napra, hogy így megsemmisüljenek azok a kártevők, amelyek netalántán a szárítás, feldolgozás folyamata alatt bekerülhettek a növényi részek közé. Minden nejlonzsákba cédulát helyeznek el a zsákban gyűjtött növényi rész, illetve növény nevével, mivel bármekkora is a tapasztalat, tudás, meghatározóan fontos az, hogy nehogy egyes növények összekeveredjenek másokkal, vagy egyik növényt, növényi részt más helyett alkalmazzanak monoteaként, fűszerként vagy teakeverékben. Elsődleges és alapvető dolog, hogy minden egyes növényt külön névvel jelölnek meg a feldolgozás bármelyik fázisában, és a tárolásnál, illetve a további feldolgozási folyamatok alatt. A zsályalevelet (*Salviae officinalis folium*) mono formájában értékesíti a vállalkozás viszonteladók számára, fűszerként mono formában kicsomagolja és önmaga kiskereskedelmi formában értékesíti, és számtalan keverékben használja saját teakeverékeiben. A következő teakeverékekben jelenik meg a zsályalevél (*Salviae officinalis folium*) mint alkotóelem. Ezek a teanevek fantázianevek, melyeket a vállalkozás tulajdonosa álmodott meg, talált ki a teakeverékek hatásainak megfelelően. Az itt felsorolt teakeverékek növényi tartalmát írom le, és egy rövid leírást ahhoz, hogy milyen problémákra ajánlja a termelő ezeket a füveket.

Nagytakarítás

Összetevők: csalán (*Urtica dioica* L.), dió (*Juglans regia*), pitypang (*Taraxacum officinale*), fekete ribizli (*Ribes nigrum* L.), nyírfalevél (*Betula pendula*), aranyvesszőfü (*Solidago gigantea* Ait.), bodza (*Sambucus nigra*), zsálya (*Salvia officinalis* L.), ezerjófű (*Centaurium erythraea* Rafn.).

E teakeveréket tisztító, salaktalanító, vízhajtó, a szervezetet méregtelenítő hatásáért ajánlják.

Gondúzó

Összetevők: citromfű (*Melissa officinalis* L.), borsmenta (*Mentha × piperita* L.), apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria* L.), szurokfű (*Origanum vulgare*), zsurló (*Equisetum arvense* L.), rózsaszálka (*Rosa*), zsálya (*Salvia officinalis* L.)

Mint nevéből fakad, oly embereknek kell e teát fogyasztaniuk, akiket egy csöppet a búbánat meglepett.

Derűs napot!

Összetevők: citromfű (*Melissa officinalis* L.), apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria* L.), orbáncfű (*Hypericum perforatum* L.), szurokfű (*Origanum vulgare*), zsálya (*Salvia officinalis* L.), palástfű (*Alchemilla xanthochlora* Rothrm.), rózsza (*Rosa*).

E két fent említett teakeverék – a Gondúzó és a Derűs napot! – mint nevükben is rejlik, a vidámabb napokat hozhatják elő fogyasztóik számára.

Köszvényesek támasza

Összetevők: málna (*Rubus idaeus* L.), szeder (*Rubus fruticosus* L.), csalán (*Urtica dioica* L.), nyírfa (*Betula pendula*), aranyvessző (*Solidago gigantea* Ait.), zsálya (*Salvia officinalis* L.), bodza (*Sambucus nigra*).

Ez a szervezetet tisztító, vízhajtó növényeket tartalmazó teakeverék felüdülést hozhat a húszabálók számára.

Harmadvirágzás

Összetevők: apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria* L.), orbáncfű (*Hypericum perforatum* L.), szurokfű (*Origanum vulgare*), palástfű (*Alchemilla xanthochlora* Rothrm.), citromfű (*Melissa officinalis* L.), zsálya (*Salvia officinalis* L.), málna (*Rubus idaeus* L.).

Ez a tea elsárgányosodás ellen való, mondhatni: „Sárkány ellen sárkányfű!” Segít a némbereknek leküzdeni önmagukat.

Erek áramlása

Összetevők: galagonya (*Crataegus monogyna*), csalán (*Urtica dioica* L.), tyúkhúr (*Stellaria media*), aranyvessző (*Solidago gigantea* Ait.), veronikafű (*Veronica officinalis* L.), körömvirág (*Calendula officinalis* L.), zsálya (*Salvia officinalis* L.).

Ez a teakeverék egy csokrot tartalmaz az érfalerősítő, szíverősítő, koleszterincsökkentő, vértisztító, vízhajtó, gyulladáscsökkentő növényekből, melyektől jobban lüktet a vér, feszesebbek az izmok.

Téli tea

Összetevők: hárs (*Tilia cordata*), bodza (*Sambucus nigra*), akác (*Rubia pseudoacacia*), apróbojtorján (*Agrimonia eupatoria* L.), borsmenta (*Mentha × piperita* L.), kakukkfű (*Thymus vulgaris*), útifű (*Plantago lanceolata*), zsálya (*Salvia officinalis* L.).

Ez a teakeverék segíthet enyhíteni a téli megfázásos betegségek tüneteit.

Mint láthatjuk, hét teakeverékben használják fel a zsályalevelet (*Salviae officinalis folium*) különböző problémákra, ami tükrözi számunkra azt, hogy a zsálya egy mennyire univerzálisan felhasználható gyógynövényünk.

Az elsődleges feldolgozást követően és a fagyasztás után tíz literes zárható műanyagvödrökbe kerülnek a zsályalevélőrlemények, és innen kerülnek kiadagolásra a teakeverékekbe. A teakeverékek szintén a már említett tíz literes vödrökben kerülnek tárolásra, feltüntetve a vödrökön részletezett tartalmukat. Innen adagolják ki a teakeverékeket 50 grammos kiserelésekben speciális tároló és értékesítésre kerülő, önzárós papír, illetve műanyag kombinációjú talpas zacskókba. A termékek így kerülnek kereskedelmi forgalomba. A terméken feltüntetik a vállalkozás logóját, hogy kistermelői vállalkozás készítette – kistermelői teakeverék –, valamint a teakeverék nevét. Ez a szövegrész található a tájékoztató címke felső felében, az alsó részben olvashatók az összetevők, és hogy azok változó arányban jelennek meg a teakeverékben, a tea elkészítésének ajánlott módja, megjelenik egy önreklám, miszerint vegyszermentesen termesztett, körültekintéssel gyűjtött, gondosan válogatott, kézi feldolgozású terméket tart a kezében a vásárló. Továbbá fel van tüntetve az előállító vállalkozó technikai számmal, elérhetőségeikkel, valamint hogy milyen módon kell tárolni és a tárolás alatt hogyan kell kezelni az adott terméket, a termék minőségi megőrzési ideje, valamint a nettó töltőtömeg. Ezekben a zacskókban kerülnek további raktározásra a teakeverékek, illetve monotéák. Minden fantázianévvel ellátott tea, illetve teakeverék külön-külön tároló fakkba kerül, hogy itt is elkerülhető legyen a különböző téák összekeverése.

Ezeket a téákat különböző fórumokon értékesítik. Vannak visszajáró, házhöz jövő kuncsaftok, akik között sok esetben szájról szájra terjed a termék, illetve termesztőjének jó hírneve. Nagyon sok vásáron, illetve piacon jelennek meg termékeikkel, melyek általában kistermelői, illetve kézműves, valamint bio- és vegyszermentesen készült termékek piacai. Vásárolják még különböző cégek, akik ajándécsomagban elhelyezve lepik meg vele munkatársaikat. Előfordul egy újabb értékesítési forma is, amikor különböző, a témával – mármint a gyógynövényekkel kapcsolatos – előadásokra hívják meg előadóként Nagy Mónikát, és az ott megjelenő hallgatóság köreiből sokan válnak vásárlókká is az előadásban elhangzottak hatására. Viszonteladókhoz is eljut a termék, általában kézműves termékeket értékesítő, kisebb üzletek tulajdonosai vásárolják. A vállalkozás reklámozásra semmit sem költ, a marketingtevékenysége szinte csak a közvetlen értékesítésre korlátozódik.

Ezen a gyakorlati helyen a zsályával kapcsolatosan végeztem magvetést, dugványozást és tőosztással történő szaporítást, valamint a meglévő zsályauültetvény tavaszi takarítását, illetve különböző teakeverékek kicsomagolását, melyek zsályalevelet (*Salviae officinalis folium*) is tartalmaztak.

A szaporítási eljárások között az ivaros és az ivartalan szaporítást egyaránt végeztem a gyakorlati helyemen. A szaporítás tevékenysége nem más, mint a termesztett növények, növényi részek életformájának folytatása, újakezdése. Az ivaros szaporítást generatív szaporításnak nevezzük, melyet mag vagy spóra vetésével végezhetünk el. Az ivartalan szaporítás vegetatív, mely szerint a növény valamely részét dugványként, szaporítóanyagként használjuk. Ide sorolhatóak:

leválasztás: a leválasztható, szétválasztható növényi részek: sztóló, rizóma, gumó, sarjak, tőlevélrózsa, indák

bujtatás vagy bujtás: a hajtások talajjal való takarása során keletkezett, így szaporított újabb növény

gyökereztetés, más néven **dugványozás:** szár-, levél-, illetve gyökérrészek szaporítóanyagként való felhasználása

összenövesztés: ezek oltás, szemzés, ahol egyik növényhez hozzánövesztjük egy másik növény oltóanyagát, ez történhet az oltóvessző vagy az oltószem felhasználásával és létezik még a **mikroszaporítás.**

A dugványozott zsályákat az 5. sz. ábra szemlélteti.

5. ábra

Megeredett zsályadugványok

Forrás: Saját felvétel, 2023. 04. 11.

Kétféle zsálya hajtását dugványoztam: az orvosi zsályáét (*Salvia officinalis*) és a muskotályzsályáét (*Salvia sclarea* L.). A dugványozás, zölddugványozás, melyet végeztem, az élő növény szárának egy részét mint ivartalan rész az anyanövényről való leválasztásával történt, cél a növények regenerálódásra való készítése, járulékos gyökerek, illetve hajtások képződésével (ELEK 2016). Feltétlenül fontos a megfelelő páratartalom biztosítása. Szaporítótálcákba történt a dugványozás, fej-, illetve szárdugványokkal. A beöntözött közegbe történt a dugványok elhelyezése szaporítótálcákba, ezt megelőzően gyökeresedést elősegítő, por kiszerezésű hormonkészítménybe helyeztük bele az ültetőközegbe kerülő növényi részeket. A szaporítótálcában lévő dugványokat fóliával takartuk le, hogy a párat megartsa a növényi részek közelében, ezzel is biztosítva fejlődésük, meggyökeresedésük sikerességét. A zsályaszárdugványokat a 6. sz. ábra mutat be.

6. ábra

Dugványozásra előkészített zsályaszárdugvány

Forrás: Saját felvétel, 2023. 04. 03.

A töosztással történő szaporítás során, mely élő növényeknél alkalmazható, a többéves növekedésű, nagy sarjadzó töveket választjuk szét utódnövények nevelésének céljából. A földből kiemeljük a növényi részeket, a gyökereket áttekinthetővé tesszük és a törészeket úgy választjuk szét, hogy az utódnövények legalább egy megfelelő rüggyel, hajtással és az életben maradáshoz megfelelő méretű gyökérzettel rendelkezzenek. A zsálya esetében legalkalmasabbak voltak az oldalt növő, fiatal hajtások, de az idős töveket is sikerült több részre osztani, azokat viszont így nem leválasztani kellett a fő törészről, hanem metszőolló, éles kacorkés segítségével kellett szétarabolni. A zsályaszárdugvány előkészítését a 7. sz. ábra szemlélteti.

7. ábra

Zsályaszárdugvány készítése

Forrás: Saját felvétel, 2023. 04. 03.

Az ültetést vagy vetést, mely generatív szaporítási mód, úgy végeztem el, hogy a magvakat a szaporítóládában lévő talajba vetettem, a vetősorokat pedig vermikulittal fedtem le. A vermikulit a talaj nedvességének megőrzését segíti elő, biztosítja a növényi magvak számára, valamint elősegíti azok hajtásképződését, illetve gyökeresedését. Ezzel a porszerű készítménnyel fedtünk le minden elvetett területet, közvetlenül a magok felett.

A szaporítási eljárások során dugványozás, illetve magvetés esetében feltétlenül meghatározó és fontos az optimális magágy vagy vetőágy előkészítése, mely magok esetén egyenletes mélységű legyen, a vetés mélységében megfelelően laza, illetve aprómorzsázott, a vetőmélység alatt megfelelően tömődött és egyenletes felületű. A vetés mélysége függ a talaj minőségétől, kötöttségétől és vetendő mag nagyságától. Általánosan meghatározó elv, hogy annál sekélyebbre vetünk, minél kisebb a vetésre szánt mag. Meghatározó szempont, hogy minél szárazabb a talaj, ahová a vetést végezzük – ez általában helyrevetésnél meghatározó –, annál mélyebbre kerül a talajba a vetendő mag, és minél lazább, megfelelőbb, nedvesebb a talaj, amelybe vetünk, annál sekélyebbre történhet a mag vetése. A vetőmagok vetési mélységénél egy alapvető meghatározó, hogy a vetendő magok átmérőjének tízszeres mélységébe vetjük azokat. A mi esetünkben a zsálya magjainak kicsi vetőhornyokat készítettünk az előre beáztatott talajba, fából készült speciális, erre kialakított eszközökkel, majd a vetősorokba szórt magvakra hintettük a már említett vermikulitot. A zsálya dugványozását a 8. sz. ábrán szemléltetem.

8. ábra

Zsályadugványozás

Forrás: Saját forrás, 2023. 04. 03.

A talaj mint ültetőközeg mind a dugványozásnál, mind pedig a magvetésnél növényi maradványoktól mentes, megfelelő méretű rostán átrostált gilisztaföld, tőzeg és perlit elegyéből készült 5:1:1 arányban.

Az ültetett növényeket közel két hét elteltével tűzdeltük. Ekkor a növények általában szikleveles vagy két lombszevles állapotban vannak. Minél hamarabb történik a tűzdelés, annál megfelelőbb a kicsi növénykékeknek, mert a fiatalabb növények sokkal könnyebben elviselik a gyökérsérüléseket, és hamarabb regenerálódnak bármilyen őket ért sérülést követően. Ezeket a növénykéket magoncoknak nevezzük, a tűzdelést általában egyszer szoktuk elvégezni. A zsályákat, melyeket vetettem, ültetőpoharakba tűzdeltem át, és így kerültek a télikertbe, ahol történt további fejlődésük.

4. SZAKMAI ÖSSZEGZÉS

Mindkét gyakorlati helyszínemmel kapcsolatosan elsődlegesen megfogalmazódott bennem az, hogy gyakorlati vezetőim kiváló szakmai hozzáértésükkel és csodálatos emberi hozzáállásukkal fogadtak mint gyakornokot gazdaságukban. Amire alapvetően kíváncsi voltam, hogy e két vállalkozás hogyan birkózik meg a gyógynövényágazat nehézségeivel, és hogyan alkalmazza azt, formálja azt saját vállalkozásának arculatának megvalósítása szerint. Arra törekedtem, hogy mindkét hely fő ágazaton belüli profilját megismerjem, átlássam, magam és mások számára értékelhetővé tegyem. Mindezekben – mint ahogy már említettem – gyakorlati vezetőim maximális odaadással, maximális segítséggel partnerként működtek együtt velem és a gyakorlati helyen résztvevő más gyakornoki társaimmal is. Az AVENA 2000 Bt-nél sikerült belelátnom a falusi vendéglátás és a gyógynövénytermesztés, illetve gyógynövénygyűjtés és -feldolgozás vendég-, illetve turistacsalogató lehetőségeibe, valamint láthattam a növénytermesztés, azon belül a zsálya termesztésének bizonyos fázisait (tavaszi visszavágás, töosztásos szaporítás), így a választott témámmal kapcsolatosan is sikerült személyesen részt venni az aktuális munkálatokban.

Második gyakorlati helyemen – Nagy Mónikánál – szintén sikerült megismernem azt, amire kíváncsi voltam, az egyszemélyes vállalkozás (őstermelő-kistermelő) nehézségeit, előnyeit és munkamenetét az ágazat tükrében. Ezen a gyakorlati helyemen a zsálya szaporításának teljes vertikumát sikerült látnom, végezni úgy, hogy ezen keresztül beleláthattam egyéb növényekkel végzett munkákon keresztül is a tavaszi növénysszaporítás menetébe, széleskörűen. Itt a dugványozás, a töosztás és a vetés-ültetés, valamint a tűzdelés munkálataival egyaránt megismerkedhettem.

A két gyakorlati hellyel kapcsolatosan a következő gondolatok fogalmazódtak meg bennem. -
- Az AVENA 2000 Bt-nél a gyógynövényágazat kiegészítő mivoltából fakadóan nem kap minden esetben megfelelő és maximális hangsúlyt, csak annyira, amennyire a vendéglátásnak szüksége van rá, vagy adott időszakokban, de ott csak a kertépítés és a gyűjtött növényi részek betakarítása, gyűjtése a meghatározó, mely tevékenységeknek a gazdaságon belül továbbélése nincs, ezért folyamataikat nem lehet teljeskörűen leírni az adott gazdaságon belül.

- Meghatározó tehát a vendéglátásban betöltött szerepe a gyógynövényeknek, mert ebben az esetben a megtermeléstől, a begyűjtéstől a végső felhasználásig tudjuk a folyamatot követni.

- Véleményem szerint ha nagyobb hangsúlyt fordítanak a gyógynövények elsődleges, másodlagos feldolgozására, az így keletkezett termékekkel egy újabb piaci lehetőségük nyílna.

Ezzel szemben Nagy Mónikánál a gyógynövénytermesztés, -gyűjtés, elsődleges és másodlagos feldolgozás, valamint az értékesítés folyamatát végigkövethetjük, így egy teljes üzleti keresztmetszetet jobban értékelhetünk, mert nem kiegészítő tevékenységként, hanem fő tevékenységként határozza meg a gyógynövényágazat a vállalkozás működését.

- Nagy Mónikánál sokkal magasabb a kertészeti tevékenységek aránya, és meghatározó az elsődleges és a másodlagos feldolgozás, valamint a késztermékként való értékesítés.

- Mónikánál alapvető problémának tartom azt, hogy túl sok feladat hárul az egyszemélyes vállalkozásban rá, és így szükség lenne állandó külső munkaerőre, de ennek megoldása jelentős nehézségekbe ütközik, mivel ezt az állandó munkaerőt nem lenne képes folyamatos munkával ellátni, és így a napszámos tűnhet a legjobb megoldásnak, de ma Magyarországon az egyik legnehezebb kérdés jó, megbízható napszámost találni a mezőgazdasági munkára.

Mindeneket összevetve mindkét vállalkozási formánál meghatározó volt az, hogy a terméküket szinte alig reklámozták, hanem a már velük kapcsolatba kerültek adták tovább jó hírüket, és így keresték fel őket az újabb vevők, illetve kuncsaftok. Jó bornak nem kell cégér – mondás látszik megvalósultnak mindkét helyen. Mégis méretükből fakadóan és profiljuk alapján is látható az, hogy míg az AVENA 2000 Bt ezzel az ágazattal csak kiegészít, úgymond vendéget csalogat, és ezzel szemben Nagy Mónikának ez a fő tevékenységi köre – mármint a gyógynövény termesztés, -gyűjtés és az ebből keletkezett termékek értékesítése – az AVENA 2000-nél magát ezt a tevékenységet használják fel reklámozásra, vendégcsalogatóként.

Nagy Mónikának a termékei eladásához nagyobb szüksége lenne reklámozásra, marketingfogásokra, mert maga a tevékenység csak önmagát képes bemutatni, ismertetni, szemben az előző hellyel, ahol egyik tevékenység a másikat képes kimozdítani, kedvezőbb színben mutatni, és így több csatornán kapcsolatot találni az érdeklődő vásárlóközönséggel.

Számomra mindkét gyakorlati hely kimagaslóan jó tapasztalatokat nyújtott, véleményem szerint a két gazdasági forma egy különleges ötvözete lehetne érdekes, ahol erőteljesebb a termesztés és a gyűjtés, és ezt egy vendéglátás mellett, azzal párhuzamosan lehet végezni úgy, hogy akár a vendégeket komolyabban bevonva az egyes tevékenységekbe vagy kombinálva ezeket az ágazatokat, például a „Szedd magad!” akcióprogram bevonásával.

Mindezekon túl ezeket a helyeket – mármint gyógynövénykerttel rendelkező vagy gyógynövénygyűjtéssel foglalkozó vállalkozásokat – érdemes lenne minél többet, úgymond, a köztudás tárgyává tenni, ismertségüket fokozni, mert rajtuk keresztül mindenki könnyebben hozzájuthatna azokhoz az információkhoz és ahhoz a tudásanyaghoz, ami ebben az ágazatban rejlik.

Minél több ember számára el kellene juttatni ezt a tudást, a közoktatásban résztvevők, a gyerekek intézményi kereteken belül látogathatnák ezeket a kerteket, ismerhetnék meg ezeket a növényeket, és ismerhetnék meg felhasználási formáikat, a felnőtt társadalom részére pedig különböző bemutató alkalmakon keresztül, akár workshopokon is lehetőségeket lehetne biztosítani ezeknek a növényeknek és alkalmazásuknak megismerésére.

Ahogy azt a tudomány áttekintésénél láthattuk, a gyógynövények akár egy életforma részévé is válhatnak, mert nemcsak a konkrét egészségmegőrzést lehet bennük megtalálni, hanem egy teljes életprofilt lehet rájuk kialakítani; érdemes megismerni őket, hogy láthassuk és ismerhessük, hogy környezetünk milyen kincseket tartogat számunkra, melyekért tényleg csak le kell hajolnunk, és biztos ismeretet szerezni róluk, ami nemcsak testnek jelenthet felüdülést, hanem az ember lelkét is boldogíthatja.

Petrik Adrienn csodálatosan fogalmazza meg könyveiben az emberi élet érdekes szükségleteit az általa lassítóknak nevezett dolgokat (PETRIK 2008, 2013, 2018, 2022). Ezek közé a lassítók közé nyugodtan sorolható a gyógynövények gyűjtése, szárítása, feldolgozása és a belőlük készült jó hatású italok fogyasztása (OLÁH 1987).

IRODALOMJEGYZÉK

1. AICHELE D., GOLTE-BECHTLE M. (É.N.): Mi virít itt? Ciceró Könyvstúdió Kft, Budapest
2. ALLARDICE P., BARRETT K., BITCON G., FLEW J., LEWIS L., McLEOD J. A., RICH C., TANCRED J., WHAETLAY G., FRAMPTON A., BAKER S., CONNOLLY E., GILL M., MARTIN A., JONES C. L., BICKLE L., WHEATLEY G., COLLARD J., ZIZIC N., CORY M., POLLITT S., CHOW S., NIXON D., GARSIDE J., RUSSELL E., McDONALD R., ORBELL C. (2010): Fűszerek és gyógynövények nagykönyve. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest
3. ANONYMUS 1 (2023): Tele kertem zsályával.
<https://kertlap.hu/tele-keretem-zsalyaval/>
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
4. ANONYMUS 2 (2023): Cím nélkül
https://terebess.hu/tiszaorveny/zoldseg/kerti_zsalya.html
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
5. ANONYMUS 3 (2021): Az orvosi zsálya (*Salvia officinalis*) ismertetése, termesztése
<https://www.kertpont.hu/az-orvosi-zsalya-salvia-officinalis-ismertetese-termesztese/>
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
6. ARNAL-SCNEBELEN B., GOETZ P., GRASSART E., HUNIN M., ISERIN P., JACQUEMIN M., LEJEUNE R., LEROUX J., MARTIN G., PARIS M., PERREY F., SCHNEBELEN J-CH., ORECCHIONI A-M., de VECCHY H., ALOUAI K., BUREAU L., CAFFIN M., DELAPORTE D., GHEDIRA K., MAGNAUDEIX G., MOREL J-M., RAFAL S., SIX M-F., TILLEQUIN F., TUBERY P., VAN SNICK G., VASSART S., VERNET A. (2004): A természet fűvészkertje. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest
7. BREMNESS L. (1990): Fűveskönyv. Novotrade Kiadó, Budapest
8. DREYER E-M., DREYER W. (2010): Vadnövények, bogyók és gombák felismerése, gyűjtése és felhasználása. Sziget Könyvkiadó.
9. DREYER E-M., DREYER W. (2012): Milyen virág ez? Sziget Könyvkiadó.
10. DREYER E-M. (2015): Milyen ehető vadnövény ez? Sziget Könyvkiadó.
11. ELEK M. (2016): Növénysszaporítás. Elektra Könyvkiadó.
12. FRÁTER E. (2020): A Biblia ételei. Scolar Kiadó, Budapest
13. GREY-WILSON C., GOAMAN V. (1990): Kerti virágok. Gondolat Könyvkiadó, Budapest

14. GRYNÆUS T., HOPPÁL M. (1980): Népi gyógyászat. In: Ortutay Gy. (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon III. Akadémiai Kiadó, Budapest
15. HOPPÁL M. (1990): Népi gyógyítás. In: Dömötör T.: Magyar Néprajz, Folklor 3., Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai Kiadó, Budapest
16. ISÉPY I., GYURKÓ G. (1989): Gyógynövények. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
17. JÁRAINÉ DR. KOMLÓDI M., REGÉCZI M. (1984): Fűszernövények. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
18. JÁVORKA S., CSAPODY V. (1972): Erdő mező virágai. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
19. KÉRY Á., ZÁMBÓ I. (2013): A drog fogalma és nevezéktana. In: Bernáth J. (szerk.) Vadon termő és termesztett gyógynövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest
20. KÉRY Á., ZÁMBÓ I. (2013): A növényi drogok csoportosítása. In: Bernáth J. (szerk.) Vadon termő és termesztett gyógynövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest
21. KÉRY Á., ZÁMBÓ I. (2013): A hatóanyag fogalma. In: Bernáth J. (szerk.) Vadon termő és termesztett gyógynövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest
22. KERT A. (2016): Az orvosi zsálya (*Salvia officinalis*) termesztése, gondozása, felhasználása, fajtái.
<https://ankert.hu/az-orvosi-zsalya-salvia-officinalis-termesztese-gondozasa-felhasznalasa-fajtai/>
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
23. LAKATOS M. (É.N.): Gyógy- és fűszernövények – történeti, termesztési, feldolgozási és minősítési ismeretek. Kézirat.
24. LOPES-SZABÓ ZS. (É.N.): A bükki füvesember nyomában. Magánkiadás.
25. MAKAY B., KISS J. (1988): Népi gyógyítások Szatmárban. Népszava Kiadó, Budapest
26. MEGYERI SZ. (É.N.): A zsálya nevelése.
https://www.megyeriszabolcskerteszet.hu/a_zsalya_ultetese
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
27. OLÁH A. (1987): A természet patikája. Kossuth Könyvkiadó.
28. PAPP N., FARKAS Á., HORVÁTH GY., BENCSIK T. (2013): Digitális herbárium és drogatlasz. Pécsi Tudományegyetem, Pécs
29. PETRIK A. (2008): Asszony és háza. SanomaBudapest Zrt., Budapest
30. PETRIK A. (2013): A hideg szóda élvezete. Sanoma Media Budapest Zrt., Budapest

31. PETRIK A. (2018): A másik kert. Central Média csoport Zrt., Budapest
32. PETRIK A. (2022): Szemérmetlenül jól. BOOK Kiadó Kft.
33. PSENÁK E. (2017): Népi gyógyászat és mai természetes gyógymódok egy felvidéki faluban.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/70503/1/taj_es_nepi_kultura_012_030-050.pdf
Letöltés dátuma: 2023. április 1.
34. RÁPÓTI J., ROMVÁRY V. (1977): Gyógyító növények. Medicina Könyvkiadó, Budapest
35. ROMVÁRY V. (1972): Fűszerek könyve. Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat, Budapest
36. SÁROSI SZ., SVÁB J-NÉ (2013): *Salvia officinalis*. In: Bernáth J. (szerk.) Vadon termő és termesztett gyógynövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest
37. SZABÓ L. (1990): Népi természetismeret. In: Dömötör T.: Magyar Néprajz, Folklor 3., Népszokás, néphit, népi vallásosság. Akadémiai Kiadó, Budapest
38. SZÉLESI F. (2022): Minden, amit a zsálya termesztéséről tudnod kell.
<https://www.agraroldal.hu/zsalya-termesztese.html>
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
39. THEISS B, THEISS P. (É.N.): Erdők, mezők patikája. Microtrade® Kereskedelmi Kft., Eger
40. TOMAN J., FELIX J., HÍSEK K. (É.N.): A természet képekben. Natura, Budapest
41. V. TOPOR E. (2021): Termessz otthon zsályát!
<https://agroforu.hu/szakcikkek/hazikert/termessz-otthon-zsalyat/>
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
42. TREBEN M. (1990): Egészség Isten patikájából. HUNGA PRINT Nyomda és Kiadó.
43. VALKOVSZKI N. J., JANCsó M., SZÉKELY Á., SZALÓKI T., KOLOZSVÁRI I., KUN Á. (2021): A termőhely hatása az orvosi zsálya (*Salvia officinalis* L.) morfológiai jellemzőire és droghozamára öntözetlen körülmények között – előzetes eredmények.
https://kertk.szie.hu/sites/default/files/files/Kertgazdasag/2021_junius/54-64_gyogynoveny_valkovszki.pdf
Letöltés dátuma: 2023. április 5.
44. VÁMOS G. (2014): A népi orvoslás és az alternatív gyógymódok kapcsolata.
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37924/vamos_gabriella_kaleidoscope_2014_8_142_154_u.pdf?sequence=1
Letöltés dátuma: 2023. április 1.

45. ZÁMBÓ I., KÉRY Á. (2013): Gyógynövények gyűjtése. In: Bernáth J. (szerk.) Vadon termő és termesztett gyógynövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Antalmajor főépület.....	18
2. ábra: Nagy Mónika szárítópadlása	22
3. ábra: A zsályatövek kiemelése, tőosztás előtt	27
4. ábra: A zsályatövek átültetése	28
5. ábra: Megeredett zsályadugványok	33
6. ábra: Dugványozásra előkészített zsályaszárdugvány.....	34
7. ábra: Zsályaszárdugvány készítése.....	35
8. ábra: Zsályadugványozás	36

NYILATKOZAT

a záródolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Porkoláb Péter
A Hallgató Neptun kódja: AQ8Q1N
A dolgozat címe: A kisüzemek a hazai gyógynövényágazatban – A zsálya (*Salvia officinalis* L.) termesztési technológiai a kisméretű gazdaságokban
A megjelenés éve: 2023
A konzulens tanszék neve: Talajtani Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, s az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a Záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe.

Kelt: Bocskai kert, 2023. év április hó 29. nap

Hallgató aláírása

KONZULTÁCIÓS NYILATKOZAT

A Porkoláb Péter (hallgató Neptun azonosítója: AQ8Q1N) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a portfóliót áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A portfóliót a záróvizsgán történő védeésre javaslom.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*¹

Kelt: Gyöngyös, 2023. április 28.

Belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.